

Perfecto Gascón Bardají, un metge aragonès a l'Espluga de Francolí (1924-1955)

RESUM

Notes biogràfiques del doctor Perfecto Gascón Bardají que arribà a l'Espluga de Francolí com a facultatiu hidròleg per a treballar al Balneari i acabà esdevenint metge titular de la vila. Capgirà l'atenció sanitària instal·lant una clínica amb la tecnologia moderna del moment. Exigent i rigorós en la feina i la família, amb un sentit extraordinari de la seva vocació professional. Envejat i denunciat després de la Guerra Civil, l'expedient de la seva depuració acabà portant a la presó els seus adversaris polítics. Posteriorment obrí una clínica a Reus, on també fou reconeguda la seva eficàcia.

RESUMEN

Notas biográficas del doctor Perfecto Gascón Bardají que llegó a l'Espluga de Francolí como facultativo hidrólogo para trabajar en el Balneario y acabó convirtiéndose en médico titular de la villa. Invirtió la atención sanitaria instalando una clínica con la tecnología moderna del momento. Exigente y riguroso en el trabajo y la familia, con un sentido extraordinario de su vocación profesional. Envidiado y denunciado tras la Guerra Civil, el expediente de su depuración acabó llevando a la cárcel a sus adversarios políticos. Posteriormente abrió una clínica en Reus, donde también fue reconocida su eficacia.

ABSTRACT

Biographical notes of Doctor Perfecto Gascón Bardají who arrived in Espluga de Francolí as a physiotherapist to work at the Spa and eventually became a city's titular physician. Encourage healthcare by installing a clinic with the modern technology of the moment. Exigent and rigorous at work and family, with an extraordinary sense of professional vocation. Envied and denounced after the Civil War, the file of its purification ended up bringing in its political opponents. Later, he opened a clinic in Reus, where his effectiveness was also recognized.

Paraules clau: Història de la medicina, Guerra Civil, repressió franquista, Balneari de l'Espluga de Francolí.

Palabras clave: Historia de la medicina, Guerra Civil, represión franquista, Balneario de l'Espluga de Francolí.

Keywords: History of medicine, Civil War, Francoist repression, Espluga de Francolí Spa.

Nota preliminar de la redacció

El treball que segueix està redactat en base dues metodologies, la primera la història oral, a través de la memòria de les filles del protagonista, Perfecto Gascon, on queden reflectides les vivències familiars, professionals i socials del protagonista, mentre que la segona, centra la recerca en fonts d'arxiu, concretament els expedients del Tribunal Militar, en els anys immediats de la postguerra civil, en una causa promoguda per alguns falangistes de l'Espluga de Francolí, segons sembla moguts per odís i enveges personals i professionals.

Introducció del curador del treball

La biografia de Perfecto Gascón i Bardají es divideix en dues parts, la primera és fruit de les converses de l'autor amb tres de les seves filles que viuen a Barcelona (Glòria, Carme i Eva), aquí hem utilitzat el registre en primera persona, perquè els records de les germanes Gascón ens han semblat més entranyables si els explicàvem tal i com les vàrem rebre d'elles, en diverses hores de conversa i enregistrament, com a història oral. Hi ha aportacions de les tres senyores, és clar, però ens hem permès de posar-ho en boca d'una sola, per fer menys confosa la lectura. No podem dir quina d'elles feia cada comentari, tampoc ens sembla important. La segona part, descriu el sumaríssim contra Gascón instruït per l'exèrcit d'ocupació, buidat de l'Arxiu del Tribunal Militar Tercer, al Govern Militar de Barcelona.

El judici parteix de la denúncia, el procés contra ell i allò més rellevant: com el jutge militar empresona cinc persones de l'Espluga, dues d'aquestes membres de la Comissió Gestora Municipal nomenada pels franquistes, dos empleats municipals que hi participaren i l'altre metge local, pel que és l'inductor de l'expedient de depuració de Gascón.

Som conscients, doncs, que una part està escrita d'una manera, seguint com un relat d'història oral i l'altra per l'estudi de la documentació conservada. No ens sembla cap inconvenient ni que això compliqui la lectura. La part explicada per les filles és més íntima i personal i per contra, l'altra és més documental. Entre ambdós formen un *corpus* que presenta la personalitat del metge que va capgirar l'atenció sanitària de l'Espluga, instal·lant una clínica i la tecnologia més moderna del moment. Home exigent i rigorós laboralment i amb la pròpia família, amb una vocació extraordinària per la seva professió.

De passada el treball ens permet endinsar-nos en la família de la seva esposa. Els Tomàs i Coll de Valls i Fontscaldetes, descendents o emparentats amb els Baldrich del Castell, els Veciana, etc. Família que va lligar diversos membres amb espluguins: Cabeza i Fernández de Córdoba.

Perfecto Gascón a més de titular al poble, era també el metge del balneari i aquesta dedicació li resultà molt profitosa a l'hora del seu procés i poder ser escarcarat després de la detenció el maig de 1939.

Josep M. Vallès i Martí

Perfecto Gascón Bardají, un metge aragonès a l'Espluga de Francolí (1924-1955)

Glòria Gascón Tomàs Carme Gascón Tomàs,
Pilar Gascón Tomàs i Eva Gascón Tomàs
Curador del text i notes Josep M. Vallès i Martí*

Un metge vocacional

El pare era una persona que no pensava mai que ningú el pogués traïr. Era de bona fe. La mare, que era espavilada li deia sempre «*Perfecto, tu a lo tuyo*». I és que un estilet d'operar a les seves mans es multiplicava per mil, però en qüestions de negocis era un negat. No creia que si una persona es comprometia després es pogués tirar endarrere. Es fiava de la paraula donada, per ell l'honor era sagrat.

S'estimava la seva professió amb bogeria. Era monàrquic, però davant d'un malalt li era igual que fos de dretes que d'esquerres. Va arribar a l'Espluga l'any 1924 i les famílies més rellevants del poble el van acollir amb els braços oberts. Els metges, com els mestres i altres professionals, feien molta feina en un poble i aquest els hi ho agraiïa.

Amb el temps serien altres famílies més humils qui haurien deixat la pell pel pare: els *Pansit*, els *Pou de la Viuda*, el *Daniel del Valent*, els de cal *Cremaferro*, la *Conxita Torrell*, els *Quatranques*, a cal *Tet*, el *Gafarró*, l'Isidre Porta i tants d'altres.

La Conxita Torrell ja servia a cal Cabeza, on feia de cuinera. A la seva joventut havia anat a Mataró amb les tietes, algun estiu. De fet, allà el l'oncle Josep quan hi va anar a viure amb la Joana Camin, tenia una noia de l'Espluga que es deia Ramona Rosselló Cabal, que deuria ser molt joveneta. Quan va tornar a l'Espluga, no servia a casa nostra, perquè estava tan integrada a cal Cabeza amb les ties, que semblava que fossin cosines o germanes.

No és per desmerèixer a ningú, però l'Espluga de Francolí no ha tingut mai tan bona assistència com quan el pare hi exercia de metge. En comprar la casa de cal *Sagal*, l'habitarem tota de dalt a baix, als baixos va instal·lar-hi una clínica que també es comunicava amb els baixos de cal Cabeza, de l'oncle Josep.

Va arribar a l'Espluga com a metge d'aigües, metge hidròleg, a través d'unes oposicions. A més a més de l'Espluga s'encarregava dels pobles de Senan i de Rojals, on va començar a anar-hi a cavall d'una egua. Més endavant hi anava en tartana, i el 1935 va estrenar cotxe. De fet no recordo si era el primer que tenia, però pel que indica el seu carnet, el cotxe era un DKW matrícula de Lleida 4.649.

Penso que el primer que va tenir era de colors groc i blau, però no en sé res més. Sempre m'havia cregut que tenia un Ford i després em sembla que un Halter, recordo el número de la matrícula: 17.627, però ignoro la província de matriculació.

Una tarda acompanyava al seu amic José M. Fernández de Córdoba a l'estació a rebre la seva cosina Assumpció. Quan el pare la va veure a l'estrep del vagó de tren, va dir-li al José Maria: «amb aquesta noia m'hi caso».

Conservem força documentació del pare, però poques fotografies. En aquell temps no se'n feien com ara i a més a ell no li agradaven. Sempre deia que eren falses, no sé massa que volia dir.

Quan va esclatar la guerra va ajudar a la Guàrdia Civil per evitar que els hi fessin mal. Però ell de fet es degué espantar, perquè el dia vint de juliol de 1936 va acudir al notari i féu uns poders generals per advocats i procuradors de Montblanc i altres ciutats, davant el notari de l'Espluga Gregori Verdaguer. Durant aquell temps va ajudar com a metge a ferits o malalts d'ambdós bàndols, el Josep M. del *Panxonet*, per exemple. Els mateixos homes d'esquerra de l'Espluga van ajudar a salvar-lo: «avui marxi que ve a les llistes», li digueren en més d'una ocasió. El novembre de 1936 obtenia un salconduït de la Generalitat de Catalunya, estès per l'alcalde republicà de l'Espluga de Francolí, Miquel Guasch i Sales, que l'autoritzava a moure's per tot el país i poder prestar els seus serveis mèdics.

El mateix Guasch li estenia un certificat amb la mateixa data, autoritzant-lo també a absentar-se del seu càrrec de metge titular del poble per treballar en qualsevol hospital on se'l pogués necessitar. A més, valorava la seva tasca professional durant els quinze anys que feia que era a l'Espluga, «*con gran crédito profesional y a satisfacción completa del vecindario*», demostrant la seva capacitat el fet que acudissin a la seva visita gran quantitat de malalts de diferents comarques. Pel seu servei sanitari disposava d'una policlínica, amb un aparell de raigs X de la marca Siemens. La seva secció de cirurgia, deia Guasch, gaudia de molt de prestigi.

El juliol de 1937 se li atorgà un altre permís per moure's per diferents pobles de la comarca amb el seu cotxe DKW. El 1938 aquell cotxe era reconegut com a vehicle al servei d'urgència mèdica de l'Espluga, per tal d'obtenir el combustible que necessitava. Gascón podia moure's amb tota llibertat per on li calgués. El gener de 1939, des de Reus, l'exèrcit d'ocupació li atorgava l'autorització per desplaçar-se fins a l'Espluga i tornar a la ciutat. Jaume Segarra i Matas, cap de milícies local de segona línia li ratificava els permisos. Des de la Comandància Militar de Reus, el quatre de maig de 1939 se li estenia un passió per tot l'Estat, excepte Madrid. Pocs dies després era detingut i empresonat per la denúncia d'uns espluguins.

Quan es va acabar el conflicte el van denunciar i el van venir a buscar a casa. Va sortir-ne emmanillat el dia setze de maig de 1939. L'acusació era falsa i quinze dies més tard retornava. Van venir a buscar la seva *guerrera* i les claus del cotxe, que s'emportaren. Durant aquells quinze dies es van mobilitzar una gran quantitat d'amics del pare: el senyor Jaume Segarra de Reus, en Martí Valls, el pare Bernat Morgades Òdena de l'Espluga, que era capellà castrense, i altres espluguins fins que per fi va poder sortir de la presó comarcal de Montblanc.

Només un full conservat per la família ens parla de la seva vinculació a l'Hospital Militar de l'Espluga com a director. L'alcalde de Calella (Maresme), el 3 de juliol de 1939, li demanava el certificat de defunció del soldat Albert Pi i Llorens, que havia mort a les Masies el 8 de novembre de 1937.

Orígens familiars

Va néixer a Lascuarre, província d'Osca, el vint de novembre de 1898, i batejat tres dies després. Se li imposaren els noms de Perfecto, Daniel i Desiderio. Era fill de Joaquin Gascón i Segur, de Roda d'Isàvena (Baixa Ribagorça) i de Teresa Bardají i Saún, del poble de Lascuarre. Els seus avis paterns eren Antonio Gascón i Sanmartín, de Benabarre i Antonia Segur i Terraza, de Roda. Els materns, Martín Bardají i Conalls, de Lascuarre i Teresa Saún i Ferraz, de Laguarres.

Li fou padrina de fonts Alegria Pedrol Bardají, germanastra del pare per via materna, doncs l'àvia Teresa Bardají havia estat casada en primeres núpcies amb Ignacio Pedrol Gil, oriünd de Monzón. Aquest era farmacèutic a Graus (Osca) i el 1876 s'havia casat amb Carme Bardají i Saún. En enviudar, amb 29 anys, es va casar amb la seva cunyada Teresa. Tant Carme com Teresa eren naturals de Capella. Ell moria el 1885 als 38 anys i Teresa, havent enviudat es casà amb l'avi Joaquim el 1891. D'aquell primer matrimoni nasqueren quatre fills: Fernando, Victor, Ricardo i Alegria.

El nostre avi Joaquim era un comerciant de colonials. Un home extraordinàriament sensible, propietari important al poble de Roda d'Isàvena. Quan es casà amb l'àvia Teresa, el 1891, ella tenia 29 anys, ell també era viudo i en tenia 36. L'avi Joaquim s'havia fet construir un mausoleu magnífic al cementiri de Roda. Quan va morir, el disset de febrer de 1929, als 72 anys, fou enterrat allà mateix.

Foto esquerra: Joaquin Gascón i Segur, avi del Dr. Perfecto Gascón i Bardají
Foto dreta: Teresa Bardají i Saún, àvia del Dr. Gascón.
(Arxiu fotogràfic Gascón Tomàs)

La família vivia al carrer Torrente núm. 5 a Lascuarre, encara avui coneguda per casa Bardají. Els Pedrol, anteriorment haurien viscut a l'anomenada *casa gobernador*, al carrer de Ben-Llop de Lascuarre. Tant un cognom com l'altre són ben presents en els llibres del Registre Civil durant la segona meitat del segle XIX i començament del XX, però les migracions de familiars vers als pobles de la rodalia o ciutats, provocaren gairebé la seva extinció en aquells llogarets de la vall d'Isàvena.

Del segon matrimoni de l'àvia Teresa nasqueren, a més del pare, dos germans: *tía* Elvira (1892) i *tío* Vicente (1894 – Monzón, 1963). En tota la documentació antiga el cognom Bardají està escrit amb «ge», però quan el pare estudiava ja l'escrivia amb jota i ho seguí fent.

Començà a caminar al poble de la seva mare, a Lascurarre i allà anà a l'escola. Quan tenia cinc o sis anys, l'avi Joaquín, amb tota la família, anaren a viure a Xile. Veia que el negoci de colonials no rutllava com calia i va mirar de fer les «amèriques». Allà va anar creixent el seu fill Perfecto i fins i tot i va estudiar-hi el batxiller.

Quan calgué anar a la Universitat, el seu pare l'envià a Madrid. Viuria en alguna pensió fins que anys més tard, vingueren a la capital els avis i la resta de família.

El pare ja estudiava a l'Hospital de San Carlos de Madrid, que era dels Salesians. Als 22 anys vivia al carrer Mesón de Peredes, 98, 2n. tal veiem en el carnet d'alumne d'abril de 1921. Sembla que en algun moment va estudiar també a Saragossa, però no disposem de documentació que ho acrediti.

El fill de la Carme, Jorge Sardà Gascón, actualment és metge traumatòleg al País Valencià, a Oriola (Baix Segura), a més de la seva professió, el 1993 va sol·licitar l'ingrés com a oficial del cos militar de sanitat. El mes d'abril de 2014 va ingressar com a membre del *Real Estamento Militar del Principado de Gerona y Confraría de San Jorge*, en el Capítol General que es va celebrar a la catedral de Girona. Des de 2012 també forma part de l'*Orden Ecuestre del Santo Sepulcro de Jerusalén de Orihuela-Alicante*.

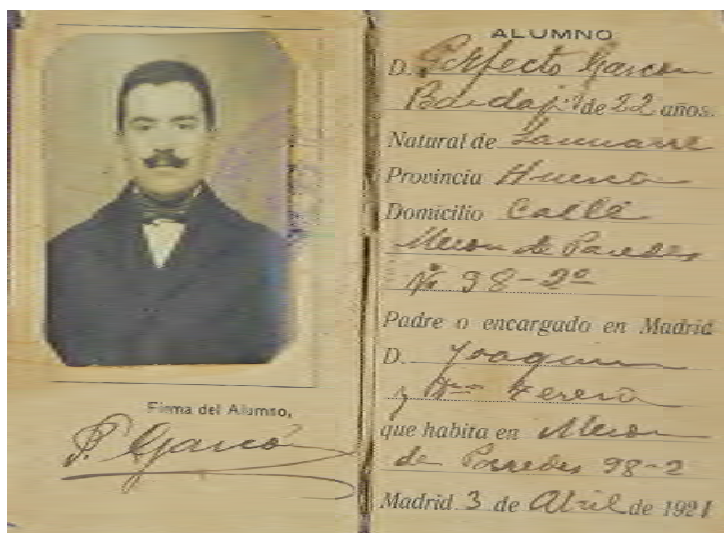

Foto esquerra: Perfecto Gascón, de jove estudiant.

Foto dreta: Carnet acreditatiu d'alumne de medicina a l'Hospital de San Carlos de Madrid
(Arxiu fotogràfic Gascón Tomàs)

La mare era de Valls.

La nostra mare procedia d'una important família de Valls, es deia Maria Assumpció Tomàs i Coll. L'àvia Coll descendia de la família De Romero, els antics propietaris del Castell de Valls, emparentats amb els Baldric. Més endavant parlarem d'aquella nissaga amb connexions amb el «Creso de Nueva España,» l'home més ric del món al segle XVIII, propietari de mines de plata a Mèxic. La casa Tomàs, d'on era filla la mare, era al carrer Farigola.

De l'avi Lluís Tomàs i Masgoret en tenim menys informació, exercia d'advocat a Valls, on va arribar a ser jutge i alcalde a final del segle XIX. Estava casat amb Assumpció Coll de Romero. A part de la vivenda i el despatx a Valls, tenia una finca a Fontcaldetes, prop de Cabra del Camp. Darrerament, un estudiós ha investigat a partir dels seus records d'infantesa, algunes coses sobre la casa de cal Lluís Tomàs a Fontcaldetes.

El febrer de 1933 moria en aquella finca l'àvia Assumpció. La Vanguardia el diumenge 26 de febrer a la pàgina 31, va publicar la notícia:

«víctima de cruel y corta enfermedad, falleció en la madrugada del viernes en la finca de su propiedad en Fonscaldetas la respetable, virtuosa y distinguida señora doña Asunción Coll de Romero, esposa del abogado de esta ciudad don Luis Tomás Masgoret.

Pertenecía la finada a la linajuda [de gran llinatge] familia Coll de Romero, siendo muy distinguida y apreciada por las relevantes dotes de talento, bondad y caridad que le adornaban».

Efectivament, l'àvia Assumpció era una persona estimada a Valls, sigui pel seu ascendent familiar, propietaris del castell, sigui per ser l'esposa de Lluís Tomàs, però més per la seva pròpia personalitat. El 1886 es celebraren a Valls uns Jocs Florals, com era costum cada cinc anys per les festes de la Mare de Déu de la Candela. La Flor Natural la guanyà Manuel Ribot i Serra, el qual va escollir com a reina de la festa a l'àvia Assumpció, «filla d'una de les famílies més il·lustres de la nostra ciutat», escrivia El Democràtic del 26 de juny i La Veu de la Comarca el 29 de juny.

L'àvia era filla de Ramon Coll i la seva esposa Maria de la Asunción de Romero i de Baldric, d'aquí ens ve doncs, el parentiu amb els Baldric i amb els Veciana de Valls. La besàvia, Maria Assumpció havia participat molt activament en les Conferències de Sant Vicenç de Paül per a senyores. Va morir el desembre de 1889, poc temps després de la seva filla, que era l'àvia.

La necrològica que va dedicar a la mort de l'àvia La Crònica de Valls en l'edició del 25 de febrer és encara més explícita en relatar les virtuts de l'àvia: «A la seva propietat de Fonscaldetes, on actualment es trobava, abans d'ahir lliurà la seva ànima al Senyor, morint gairebé repentinament, la respectable i distingida senyora Donya Assumpció Coll de Romero, esposa de nostre compatriota el senyor Don Lluís Tomàs Masgoret. La finada, que perteneixia a una de les més antigues i distingides famílies de nostra ciutat, era una dama que per les seves excel·lents qualitats personals, es guanyava seguidament la simpatia i afecte de les persones que tenien ocasió de tractar-la. Possedia una clara intel·ligència i una il·lustració poc comú, ço que feia agradabilíssima la seva conversa i que s'escoltessin amb gust les

paraules que fluïen dels seus llavis. Formava part del Patronat de la Biblioteca Popular. Pel seu caràcter bondadós i afable i els seus caritatius sentiments gaudia de consideració i simpaties generals, per el que el seu traspàs ha estat profundament sentit a la nostra població. També influïa a què fos generalment apreciada i particularment entre les seves nombroses amistats, la generositat del seu cor i les seves arrelades virtuts i religiositat, que en aquest aspecte adquiria caràcters d'exemplaritat».

Una germana de l'àvia, la Felipa Coll de Romero estava casada amb Eduard de Veciana i de Berenguer. Un germà seu el Josep, s'inclinà en algun moment per la carrera política i el 1899 fou candidat a diputat provincial, repetiria el 1902.

A tot Espanya només hi ha dues famílies que poden continuar ostentat el títol nobiliari des de Felip II, una som nosaltres, per la banda dels Alberti, també tenim parentiu amb els Martí d'Ardenya, de Tarragona.

Allò més rellevant en la memòria de la nostra família foren els casaments realitzats en la capella del castell, la casa pairal dels Coll de Romero. El mes d'octubre de 1900 s'hi casaven els avis Lluís Tomàs i Assumpció Coll. *El Progreso Vallense* se'n feia ressò en l'edició del dia 28. L'avi Lluís Tomàs era vidu, havia estat casat amb Teresa Navarro i Delgado. Aquest morí el setembre de 1947, per tant el recordem perfectament, tenia 81 anys. La família De Romero i després els seus descendents, conservaven a la capella del castell «que va passar a l'oratori de la casa Baldric» la llitera de l'Assumpta, obra de Francesc Bonifàs i Massó (1773). La llegenda familiar diu que l'escultor vallenc es va inspirar en l'esposa del qui li havia encarregat l'obra, Antoni Baldric, per compondre el rostre de la Mare de Déu. És una imatge jacent de la Mare de Déu, «fou pagada per Antoni Baldric. De la llegenda familiar ha passat a la tradició de la vila de Valls, l'escultor prengué model de la senyora de Baldric, per fer la imatge, que és una obra mestra i rica, digna de figurar en nostre temple; se porta tots los anys a la parròquia per a celebrar la seva festa».¹ Cada any per la celebració de la Mare de Déu d'agost es muntava el que en deien *la llitera* a l'església parroquial de Sant Joan de Valls. A la tarda de la festa sortia la processó des de Sant Joan amb una carrossa amb la imatge jacent, durant els dies següents a la festa es celebrava la novena a Sant Joan.

La llitera de l'Assumpta la manà construir Manuela Janer, vídua de Francesc Baldric i Montserrat el 1751. Els sagristans de Sant Joan s'encarregaven de muntar la llitera a l'església amb motiu de l'octava de la Mare de Déu d'agost i recollien la imatge de la Mare de Déu, de casa Baldric i la portaven a l'església per tal que fos venerada. El seu fill Antoni Baldric i Janer el 1773 encarregava una nova llitera a Francesc Bonifàs i Massó. El 1768 Antoni Baldric comprava el Castell de Valls i a partir de 1790 quan s'hi traslladà a viure la família, la imatge de la Mare de Déu jacent es guardà a la capella del castell.² La referida imatge s'atribueix a Lluís Bonifàs i Massó.

La capella del castell era el lloc de celebració de totes les festes de caire religiós de la família. *La Crònica de Valls* de l'onze d'abril de 1908:

«En el oratorio particular de la casa señorial denominada «Castell» que don José Coll de Romero posee en la plaza de Prim, se celebró anteayer el enlace de dicho señor con la bella y distinguida señorita doña Dolores Alvarez Ribas, hija del abogado de Vendrell y exdiputado a Cortes por el mismo distrito don José Maria Alvarez. Bendijo la unión el reverendo. Doctor don José Antonio Casóla e Inieste, Canónigo de la metropolitana de Tarragona, celebrando la misa de velaciones el reverendo don Rafael Nuet. Durante la ceremonia fueron ejecutados varios motivos musicales apropiados al

acto. Actuaron como testigos por parte del contrayente, don Luis Tomás Masgoret, abogado y ex juez municipal de Valls, en representación de don José de Romero y de Baldrich, y don Juan de Veciana en nombre de su señor padre don José María, y por parte de la novia el excelentísimo señor comandante general de Somatenes, gentil hombre de Cámara de su Magestad, don Manuel Ruiz Rañoy y el hermano mayor de aquella el abogado don Modesto Álvarez, juez municipal de Vendrell. La novia vestía riquísimo traje raso liberte y después de la ceremonia nupcial, se sirvió en los comedores de la propia morada, un selecto banquete servido por la casa Pince de Barcelona.

La família de Romero es traslladaren a viure a Barcelona a final de 1925. El pare i la mare es casaren a la capella del castell el mes d'abril de 1927, el pare feia quatre anys que exercia a l'Espluga i s'havia enamorat de la mare.

Quan fa anys es va enderrocar l'edifici del castell on s'hi edificaren pisos, botigues i el cinema *Apolo*, de la família propietària en quedaven dues germanes. Les dues hereves es van repartir el que hi havia a la capella del castell. Una es va quedar el retaule i l'altra les escultures. Després de passar per diverses mans privades, finalment l'Ajuntament de Valls les va adquirir i actualment, la Mare de Déu jacent es conserva al fons del Museu de Valls.

Després parlarem de l'oncle Felip, abans llegim això:

«A la meva estimada neboda Assumpció Tomàs i Coll, en el dia de les seves noces amb el meu també estimat amic en Perfecto Gascón Bardají.

«Essent gran ja, hermosa Assumpción,
a casa et diuen la nena;
de nens n'hi ha de tota mena
en aquest bullanguer mon.
N'hi ha que de nens ho son
no ja per la seva edat,
pero si per la bondat
i per això puc dir jo ara
que assemblan-te tu a ta mare,
ets nena de veritat.
Per això Gascón t'escollí
i per això en aquest castell
t'ha posat avui l'anell
després de donar-te el sí.
La vida és un frenesí,
va dir un dia en Calderón.
Doncs, mira hermosa Assumpción:
ves sempre pel camí recte,
tenint un marit perfecte
com és Perfecte Gascón.
I el frenesí de la vida,
aixís tu el conduiràs

tot trobant-te en aqueix cas,
a felicitat sense mida.
La obediència és la que crida
en l'estat del matrimoni,
fugint del rebel dimoni,
tu no has de volguer manar.
Sinó obeir i callar
quant ton espós enraioni.
Jo t'asseguro que aixís
tindràs la felicitat.
Gascón és considerat
i se que et farà feliç.
Que els teus llabis un somrís
li prodiguin de debó,
com dolça expansió del cor
i que ell amb igual amor,
et contesti amb un petó.
I tu Perfecto Gascón,
nebodet meu ja des d'ara,
pensa una mica i repara
en qui és l'Assumpción;
has de viure en aquest mon
amb ella per ser-te esposa.
Que mai et sentis la nosa
de tenir-la al teu costat.
Pensa que tota és bondat
i que també és tota hermosa.
Al celebrar en aquest dia
vostre enllaç ja segellat,
tot ve a ser felicitat,
amor, joia i alegria.
Més ai! dolça melangia
part de la ditxa s'emporta
malgrat que el cor s'aconhorta
amb els designis de Déu.
No és extrany que avui ploreu
Gascón a ta mare morta.
I en aquest dia que estem
jo no puc pas oblidar
que fa anys que va finir,
una que tots estimem.

Un record, doncs, dediquem
a aquella meva germana
que avui estaria ufana
veient a l'Assumpció
i a n'en Perfecte Gascón
per sempre units com Déu mana.
I tampoc puc oblidar
a un cavaller, auster i sant
que aquesta casa habitant
el bé sempre prodigà.
Tot el poble el venera,
no va tenir un enemic
aquell que si bé era ric
als pobres molt estimava.
Aquell que s'anomenava:
Don Tomàs Coll de Baldric.
Ell em fou oncle i padrí
i crec Gascón que ta mare,
l'oncle i la Conxita are,
en esperit són aquí.
I de veritat em sembla a mi
que del cel eixos tres morts
a qui he dedicat records,
beneeixen vostre idili.
Del cel, doncs, rebeu l'auxili
per ser eterns vostres amors.
I acabo això «que no sé
si és poesia o no»,
desitjant-vos de debó,
per a tots dos un gran bé:
que d'avui a l'any que ve
amb felicitat ben plena
i amb ditxas de tota mena,
alcansi la vostra unió
un fruit de benedicció.
Sigui nen o sigui nena».

Això és el que els va escriure el dia del seu enllaç, l'oncle Felip Cabeza i Coll era un gran aficionat a la versificació. En podríem dir poeta, però seria exagerat.

L'oncle Felip escrivia molt, va fundar i dirigir un periòdic a Reus: *El Radical*. Era un carlí de pedra picada.

Els estudis de medicina

El pare va estudiar medicina al Col·legi San Carlos de Madrid, amb els anys el centre va anar canviant de nom i quan el pare hi estudiava se l'anomenava Facultat de Medicina de San Carlos, pertanyent a la Universitat Central de Madrid. Va ser alumne del doctor Juan Negrin.

El març de 1917 va acabar el batxiller a l'Institut General i Tècnic de Lleida. Durant el curs de 1918-1919, va estudiar alemany, en l'examen va obtenir un excel·lent. Inicià la llicenciatura de medicina a Saragossa el curs 1917-1918, amb Matrícula d'Honor en Biologia, notable en Física i aprovat en Química i Geologia. En Anatomia del primer curs aconseguí també un excel·lent. En el curs següent de 1918-1919, notable en Histologia i quatre excel·lents en Tècnica Anatòmica de primer i de segon, Anatomia del segon curs i Fisiologia.

Segueix el curs 1920-1921 amb cinc notables, un aprovat i un suspens en Anatomia topogràfica, que recupera en els exàmens extraordinaris. El curs 1920-1921 va a Madrid. Hi cursarà Oftalmologia, Patologia quirúrgica, Patologia mèdica, Ginecologia, Pediatria i Otorinolaringologia. Totes les assignatures aprovades i dos notables en les dues darreres. Durant aquell mateix període havia estudiat la Patologia quirúrgica i la mèdica de tercer curs i la Higiene, però es va haver d'anar a examinar a Saragossa. A Madrid també s'hi examinà de Medicina Legal i Dermatologia. Amb tot això, el vint d'octubre de 1921, obtenia el títol de llicenciatura.

Havia preparat el doctorat durant el curs 1922-1923. El març el mateix amb carta autògrafa des de l'Espluga de Francolí demanava al secretari de la Universidad de Madrid, quins tràmits havia de fer i quina documentació havia de presentar per matricular-se pel doctorat, «*procediendo de la Facultad de Zaragoza*» El juny de 1923 anà a Madrid a presentar i defensar la seva tesi. Se li concedí un notable en Electrologia Mèdica, aprovat en Història Crítica de la Medicina i Anàlisi Química i excel·lent en Parasitologia. A la convocatòria d'agost de 1926, ja exercint a l'Espluga de Francolí, va haver de presentar-se a un examen de Hidrologia Mèdica per poder atendre el Balneari de les Masies.

Aquella estada a Madrid, poc temps abans de casar-se va durar uns mesos. A fi d'enllestir aquell doctorat en Hidrologia va viure un temps a la capital. Allà podia estudiar i estava convençut que el resultat seria més positiu, ho fou. És quan escriu poesies amoroses a la seva esposa. Li envia fotografies amb dedicatòries. —«Allò que més greu ens sap és no conservar còpia de la tesi».

El juliol de 1935, les diferències que mantenia amb el seu col·lega Joaquim Bosqué per la prestació de serveis assistencials al Balneari, l'obligaren a reclamar al rectorat de la Universidad Central de Madrid, un certificat on constés que Perfecto Gascón havia obtingut la llicenciatura en Medicina i que tenia assignatures aprovades pel títol de doctor en Medicina. En aquell moment, per no fer el viatge a Madrid, es féu representar per un gestor per tal recollir aquell document.

En carta al gestor administratiu, Tomás Vindel, li recomana de manera especial, que es fixi que en el certificat no s'hi descuidin de fer referència a l'assignatura d'Hidrologia Mèdica que havia aprovat un any després d'obtenir el doctorat, «*pués es lo que más me interesa*». Li pregava celeritat tota vegada que havia d'optar a un concurs, per poder exercir al Balneari que fins aleshores havia atès, però que el seu company li havia posat entrebancs.

Li contestaren el novembre que només tenia aprovades les assignatures del doctorat, però no havia fet l'exercici de grau corresponent, ni sobretot, pagat la taxa. Intervingué en les gestions el jutjat

municipal de l'Espluga que rebé les comunicacions de la secretaria de la Universitat. Finalment ho pogué resoldre, però les conseqüències les va trobar uns mesos després, en acabar-se la guerra.

Cal Cabeza

L'oncle Cabeza, Josep Cabeza i Ramon va anar a viure a Barcelona, on va agafar un pis al carrer de la Princesa. No hem entès mai perquè va enviar als dos fills a estudiar a Saragossa, als jesuïtes. No creiem que fos per una qüestió econòmica, però qui sap, potser era per un tema religiós, o relacionat amb els antecedents carlistes de la família. Estava casat amb una Coll i per això sempre els anomenàrem els «tios».

El cas és que els seus fills, el «tio» Pepe i el «tio» Felip van estudiar a Saragossa. Els espluguins recorden com un espectacle quan els dos nois arribaven a la plaça de la vila, davant de casa seva amb la diligència o el cotxe de cavalls. Els Cabeza eren cinc germans: Josep, Felip, Assumpció, Carme i Concepció.

Plaça de la Vila, de l'Espluga de Francolí. Aspecte que presentava en la dècada dels anys vint del segle passat. (Col·lecció particular de Josep M. Vallès Martí).

Recordem més l'oncle Josep, ell al balcó de cal Cabeza i nosaltres al de cal Sagal, era molt petita i ell em deia coses des d'aquell balcó tan gran. Ens havien explicat que en el primer pis de cal Cabeza hi havia hagut un cafè, el Centre o el Casino Tradicionalista. Allà on es veu que es va intentar amagar aquell pobre cobrador que van matar a l'Espluga.

L'oncle Josep s'havia casat amb Teresa Font de Rubinat, germana de *don Pau*, de Reus. Però aquella senyora va morir aviat i l'oncle es va tornar a casar amb una vídua mataronina: molt agraciada, Joana Camin. Quan va néixer el León, el nostre germà gran, ella va assistir a la mare. El pare que era més aviat de la broma o almenys tenia sortides que diuen a pagès, va dir: *«aquest nen es pensarà que al món tot és tant bonic com la primera cara de dona que ha vist»*. Res d'això, el món no era com la bellesa de la senyora Camin.

Ella posseïa una farmàcia a Mataró i tenia una filla del seu primer matrimoni. L'oncle se n'hi va anar a viure i a regentar-la. La Joana Camin també va morir sense descendència amb el nostre oncle Josep Cabeza. Ell es va tornar casar amb una neboda dels Palau, la família de Mataró. La filla de la Joana Camin es va casar a Falset i quan anava a Reus sempre ens venia a veure.

El nostre record de l'oncle Josep Cabeza, és el d'un home baixet i tot encorbat, gairebé geperut.

L'oncle Felip ja hem comentat que fou padrí de fonts de la Carme. Havia nascut a Tarragona el novembre de 1873, estudià la carrera de Dret i desenvolupà la seva tasca professional a Reus. Era un lletraferit i un fervent catòlic, de militància carlista i requetè, cosa que quedà palesa en els seus escrits, en prosa o en vers. Formà part de diverses agrupacions de caràcter benèfic i ocupà càrrecs directius en el partit Tradicionalista a Tarragona. Es casà amb Adela Torres, de Barcelona.

Façana actual de cal Cabeza, a la Plaça de la Vila, de l'Espluga de Francolí (*Col·lecció particular de Josep M. Vallès Martí*).

Col·laborà de manera assídua en el *Semanario Catòlico de Reus* i en el periòdic *La Democracia*. Fundà i dirigí el setmanari tradicionalista de Reus *El Radical*, on hi aparegueren alguns escrits d'espluguins com Dolors Rosell Arnó i Joan Farré Gual. Fou membre de l'Associació de la Premsa de Reus.

El 1923 publicà l'opuscle *Actuación de los Tradicionalistas*. El 1931 presentà al Centre de Lectura de Reus una ponència sobre beneficència. Publicà diversos treballs en el quinzenal espluguí *El Francolí*: la poesia «A la Espluga» (núm. 2, 1921); la necrològica del seu amic mossèn Josep Miquel i Carré (núm. 4, 1921); en l'extraordinari dedicat a la mort de Ricard Boqué hi publicà un sentit article titulat: «És al Cel...» (núm. 9, 1921); fins a l'abril de 1923 no hi hagué una nova col·laboració seva i fou la darrera: «La Setmana Catequística a Reus». Cal destacar, però l'extensa necrològica a la mort de Joan Bernat Torres publicada a *El Radical*, a mitjans de maig, el 1919.

El setembre de 1907 fou nomenat recaptador de contribucions de la zona de Reus. Havia exercit de procurador. Ja casat va ser nomenat recaptador a Lucena, a Andalusia i hi visqué una bona temporada. Tenia problemes de consciència tota vegada que a contribuents que sovint no podien pagar els rebuts no els cobrava el «pícos». Amb tot, l'oncle Felip era un home irònic, capaç de fer rimes gracioses com la que va dedicar a una senyora que s'havia empolstrat d'allò més: «*Tanto trabajo para tan poco lucimiento*». O bé aquella quarteta dedicada al rei Lluís de França: «*San Luis rey de Francia, / el que con Dios pudo tanto / que para llegar a Santo / le dispense ser francés*». Aquest Sant Lluís era fill de Blanca de Navarra.

També en tenia alguna d'una mica escatològic, eh? Quan es van casar els nostres pares els hi va escriure aquell vers que hem comentat abans: *Doncs, mira formosa Assumpción: / ves sempre pel camí recte, / tenint un marit perfecte / com és Perfecte Gascón*.

La relació de parentiu amb els Cabeza venia per part la seva branca materna: Assumpció Coll de Baldric, filla de Valls i casada amb Josep Cabeza i Ramon. La nostra mare Assumpció Tomàs i Coll era una neboda d'aquella senyora.

La tia Assumpta era padrina de la Carme, la tia Teresa Font de Rubinat era molt garrepa –quan ho explico sempre estrenyo el puny», ningú anava sobrat. Hi havia l'hereu, l'oncle Pepe i les solteres havien de viure a la seva esquena. Era el que en deien un hereu gravat.

L'avi no els deixava prendre cafè, tots eren ben segarretes. L'avi Lluís Tomàs escrivia a les ties: veniu que ens posarem quatre samarretes, veurem cafè i criticarem a les «olles», les Loles eren les germanes solteres de cal Cabeza.

Es conserven unes cartes de les ties Cabeza a la mare de l'encantades que estaven del pare, elles badaven amb el pare i ell els hi corresponia. Se les va estimar molt. La tia Assumpta va agafar una malaltia de pell, el pare la banyava tres cops al dia, cada poc temps li curava les ferides i així va salvar-la. La tia Conxita Torrell va mimar molt a la tia Assumpta. La primera tenia vocació de monja, però no va poder ingressar a cap orde perquè estava delicada de salut. Tu t'has enamorat del Perfecto, li deien a la tia Assumpta. És clar, arriba el metge a un poble, fins que no trobes una família que t'obre els braços, mestres i metges fan molta feina en un poble petit i després el poble els hi ho agraeix.

La Plaça de la vila és com una mena de guardiola de records en passar-hi, quan el pare i la mare es van casar van viure a cal Cabeza, al pis de dalt, fins que van comprar cal Sagal, l'antiga *Fonda del Comercio* i també al baixos, on hi havia la seu del *Banco de Reus de Descuentos y Préstamos*. Nosaltres ja no ho vam veure.

De la plaça recordem el Jaumet, el Jaume Torres, fill de l'agutzil, que després també ho va ser ell, oi?. El Jaumet es va casar amb una cosina de la Teresina Guasch. La seva mare, l'Assumpció Trullols era una magnífica persona.

Els veïns li tenien jurada al León, jugaven a la plaça i sempre queia algun vidre. La colla amb ell, els Boqué, els Abelló, eren més dolents que el bitxo. Un dia queien els de la Balbina, un altre els de la Comadrona o els del sabater Guissona. El pare els deia: «i què voleu que hi faci, porteu la factura!».

Hi havia bona relació amb tots els veïns, a cal *Quatranques* guardaven el cavall del pare. A la cantonada hi havia els Guissona, aquell senyor sabater.

Al León, de menut, en temps de la II República, li varen regalar un vestit de milicià. La mare no volia que se'l posés, això després va sortir en el procés contra el pare, com un càrrec que se li feia, i el van obsequiar a una família d'un guàrdia civil que tenien un noi jovenet. El León anava dient que no li deixaven posar perquè els pares eren monàrquics.

Recordem el senyor Pius Carulla, sortint de la seva botiga cap al carrer on tenia el forn. En deien dels Ametllers aleshores, ara no, al capdamunt hi havia unes escales. La seva esposa, es va quedar vidua jove, amb la seva filla Assumpcioneta. Els hi teníem molt apreciat a tots.

Érem amigues de la Dolors Masip que es va casar amb l'Agustinet. El pare d'ella era un constructor d'obres públiques d'un poble del Priorat i el de l'Agustí el van matar el 1936 els primers dies de la Revolta.

De fet cal que expliquem que el pare de solter, quan va arribar a l'Espluga, va viure un temps a la Fonda Ibèrica, ens sembla situada al carrer que va a la Font Baixa. Ara ja no existeix. Després passà a residir a la Torre. L'anomenaven la Torre i era un gran xalet amb jardí, a la carretera de Montblanc, ja fora de les cases del poble. Tot i ser una residència familiar, ha hostatjat al llarg del temps, a més a més del metge Gascón, algun notari. Gascón hi va conviure algunes temporades amb els seus pares, l'avi Joaquin i l'àvia Teresa. Els avis eren molt grans, i l'àvia morí aviat. Aquella finca havia passat per diferents mans des de la seva construcció el segle XIX. Va pertànyer als germans Babot i Sanabre que la vengueren a Lluïsa Courtada i Arnoné, el 1905 la comprava Lluís Canalda i Bargués, enginyer industrial, natural de Cervera, que es casaria a l'Espluga amb Maria Vernet i Boldó.

En casar-se, els pares es van instal·lar al pis superior de cal Cabeza.

L'exercici de la medicina

Com que el pare no ens explicava bo i res, sabem poca cosa de l'exercici de la seva professió.

El vuit d'octubre de 1919 moria a l'Espluga el metge titular Llorenç March i Anglada, natural de Castellterçol, havia exercit al poble des de 1874. No tenim constància documental dels metges que exerciren a l'Espluga des de la mort del doctor March, fins el maig de 1920, quan arran del reconeixement que s'havia de fer als joves de la lleva corresponent, l'Ajuntament presidit per Isidre Domènech i Prim, nomenà Joan-Baptista Pifarré i com a suplent Lluís Ros i Costa. Per raons de salut havia deixat l'Espluga el doctor Rafel Battestini i Galup. No tenim constància de quins anys hi exercí el doctor Josep Miró, que ja figura com a metge de Cornudella del Montsant, quan el 1892 naixia a l'Espluga la seva filla Maria del Pilar.

El primer d'abril de 1920 es renovava el consistori i era elegit alcalde Josep Altarriba i Amill. Aquell mes d'abril s'havien detectat al poble uns casos de verola i es va demanar als metges que informessin

diàriament de les cases on hi havia malalts. En l'acta corresponent al 21 d'abril no es citen els noms dels facultatius que exercien a l'Espluga. Pocs dies després es reunia la Junta Local de Sanitat per ratificar les mesures preses per les autoritats locals.

El març de 1921 continuaven exercint a l'Espluga els doctors Pifarré i Ros, però restava vacant la plaça de metge titular. Aquell estiu el doctor Pifarré anunciava la seva marxa del poble. Els conduïts que tenia decidiren que el substituís el doctor Antoni C. Terol que era metge de Palau d'Anglesola. Lluís Ros continuava a l'Espluga, tot i haver canviat la ubicació del seu despatx de ca l'*Onclet* a ca la *Muntanyesa*. Lluís Ros i Costa es casava l'agost de 1923 amb la montblanquina Montserrat Solé i Jubal. Tot i que el primer de gener de 1924 era nomenat metge titular de l'Espluga, el mes d'abril es traslladava a exercir a Montblanc, després de cinc anys a l'Espluga per substituir a Ricard Benac i Sonet que deixava la seva plaça a la capital de la comarca. A l'Espluga el substituï Joaquím Bosqué i Llobet, fins aquell moment metge de Blancafort.

El primer d'abril de 1922, el Doctor Querol deixava l'Espluga per exercir al Poal (el Pla d'Urgell). Els substituïria provisionalment el Doctor Castillo. Hi hagué dues sol·licituds per cobrir la vacant, les dels doctors Sellés de Miralcamp i Arnau de Barcelona. A final de maig de 1922 s'anunciava l'arribada a l'Espluga «del metge definitiu, que serà el Dr. Gascón de Lleida».

L'agost de 1922, Perfecto Gascón i Bardají assistia a l'Espluga a una veïna de Rojals que s'havia trencat el canell en una caiguda. Per tant, hem de concloure que ja era al poble, tot i que el nomenament oficial no es produiria fins el primer de juny de 1924, amb un salari anual de 1.500 pessetes, essent alcalde Antoni Suau i Lampayas, de la *Unión Monárquica Nacional*.

La parella formada per Perfecto Gascón i Assumpció Tomàs (Arxiu fotogràfic Gascón Tomàs).

Pocs dies després l'alcalde de Senan Jaume Vallverdú i Miró, junt amb el rector Rafel M. Martí i Figueres i els propietaris més destacats dels llocs es reunien amb Perfecto Gascón per contractar els seus serveis de medicina i cirurgia. S'establiren les condicions econòmiques segons les quals rebria 437,50 ptes. trimestrals. Gascón aniria a Senan en dies alterns o amb la freqüència que considerés convenient, si hi havia qualsevol urgència s'havia de comunicar en el domicili del metge a l'Espluga, a través de l'alcalde de Senan. S'atendria els malalts a la casa de l'alcalde. La Junta que s'havia constituït a Senan es proveiria d'una farmaciola pels casos d'urgència, que facilitaria el mateix metge.

El primer de desembre de 1924, el consistori de Rojals nomenava Perfecto Gascón, metge titular del municipi amb un sou anual de 500 ptes. L'alcalde i el rector de Rojals signaven amb Gascón un contracte similar al de Senan. El contracte es signava el dia 1 de gener de 1925 i establia una paga de 300 ptes cada trimestre.

El juny de 1926 la societat d'assegurances «*La Equitativa*», amb domicili a Madrid, nomenava Gascón metge autoritzat a fer tots els reconeixements que calguessin per compte de l'entitat.

El 1931 hi va haver una forta afectació de xarampió i tosferina. Ho explica el llibre d'actes de la Junta Municipal de Sanitat (1924-1955), que conservàvem a casa, es van tancar les escoles, era el maig de 1931. Va haver-hi problemes amb una vaca de ca l'*Oncllet*: Ramon Palau Dalmau. El pare feia de secretari d'aquella Junta.

Ja devien tenir alguna diferència amb el doctor Bosqué, perquè en moltes de les reunions de la junta no hi assisteix. Devia ser prou greu, perquè en una de les sessions, cap a mig mes de maig, hi va ser present l'inspector provincial. S'havien de fer uns dipòsits a l'entrada del poble i prendre una sèrie de mesures de caràcter higiènic. Es comprovà com es feia la ventilació de les habitacions de les fondes, etc.

Un any més tard, des de la junta, es denunciava l'estat impresentable de les escoles públiques. Es pretenien posar normes a la presència de femers en els camins de sortida del poble, i prop de les cases habitades: camí del Molí de Guasch, dels Horts, del Pont de la Palanca, etc.

El pare s'involucrà àviat a la vida espluguina i del país, el 1933 era subscriptor de la revista *La Medicina Catalana*, el 1935 era soci del Centre Cultural de l'Espluga de Francolí. Els problemes en l'assistència als estiuejants del Balneari es manifestaren tan bon punt s'establí la competència entre ell i el doctor Bosqué. El 22 de juliol de 1935 la senyora Concepció Font de Rubinat, viuda de Josep M. Fernández de Córdoba i hereva de la Masia Blanca, certificava en favor de Perfecto Gascón que feia catorze anys que exercia a l'Espluga i com a metge hidròleg prestava els seus serveis en aquell establiment «*a satisfacción de los enfermos, de todo el personal i el mío, contribuyendo a su progresiva concurrencia*». També des de l'Ajuntament, l'alcalde Josep M. Bernat certificava que era metge titular del poble des de feia més de deu anys.

L'estiu de 1935 es detectà la impotabilitat de l'aigua que rajava a la Font de la Tendera i a la del Castell, això vol dir que estaria contaminada l'aigua de les Cent Fonts. A l'octubre d'aquell any es detectaren deu casos de tifus, es prengueren mesures, fins i tot el Sindicat s'oferí per col·laborar en la lluita contra l'epidèmia. Els dos metges mantenien diferències sobre la fi o no de l'episodi tifoïde. Pel primer ja s'havia acabat, per Gascón calia mantenir les mesures preventives.

Per casa nostra van passar-hi una colla de noies espluguines com a minyones o mainaderes: La Maria Guasch Torrents i la Maria Ollé de ca la *Bassada*. La Conxita Torrell, la Luisita del *Murtra*, que vivien

allí al carrer Major, la Dolors del *Pansit*, que es va casar al Serrallo de Tarragona amb un peixater, la Roser de cal *Cisco*, etc.

A algunes la mare les va ensenyar a llegir i escriure, i a d'altres, si veia que estaven anèmiques, les feia menjar.

A part hi hagué algun mosso o almenys algun noi, a qui el pare s'estimava molt: el Miquel *Gran*, el Daniel del *Valent*, els *Pansit*. Els *Pansits de cal Cremaferro*, volem dir.

Per altra banda hi hauria els veïns i les amistats a nivell familiar. Ara a Barcelona només quedem nosaltres. Hi havia una colla de famílies espluguines amb qui estàvem estretament vinculats. Ens venen presents dos veïns de casa: el Pius Carulla i el *Reiet*, el barber.¹ Recordem el Pius que sortia de la botiga, i la Maria que, quan escrivim aquestes notes, és a la Residència Jaume I de l'Espluga. L'altra persona que em vé present és el barber. Aquell barber que va inspirar la novel·la a l'escriptor Joan Rendé «*El barber violador*». Sempre el veig a la cantonada. Déu m'enguard que caiguessis a la seva boca. Sempre allà a la cantonada de l'espardenyeria, dret a la cantonada i repassant tothom que passés, si eren noies, no cal ni dir-ho.

Unes altres amistats eren les nostres, les de les filles, noies que anaven al col·legi amb nosaltres, la Riteta –fa pocs dies que va morir», la Carreras, que era tan mona que li dèiem la «*modelito de París*». Tenia una gran figura quan era jove, eren més grans, i jo encara una criatura.

El Manolo, tan guapo el Vericat. El qui feia de *Rovelló* als *Pastorets*, el Josep Badia, de cal *Pou de la viuda*. Quan cantava allò:

«*Aquell senyor d'allà a la punta
ha escollit el pitjor lloc,
que'l millor puesto d'aquí,
és aquest d'aquí el davant*».

Al pare cada any li treien cuplets als *Pastorets*. I la cançó dels dimonis: «Som les fúries de l'infern», Ah! I el *Serraller*. Era tan amic de casa que quan va venir a Barcelona va anar a veure la mare.

Quan van enderrocar el Cultural i després la Casa Córdoba, vam passar un disgust. La casa Córdoba no tenia una façana maca, però per dins era bonica. Amb ells també érem parents. El Josep Maria estava casat amb una Font de Rubinat de Reus, per tant cunyat de l'oncle Josep.

Abans parlàvem de com es van conèixer el pare i la mare, una tarda el Josep Maria Fernández de Córdoba va convidar el pare a anar a l'estació a rebre una cosina seva que venia de Valls. El pare hi va anar, quan en arribar el tren va veure la noia a la plataforma del vagó, va exclamar: «*Con esta chica me caso*». «Doncs, no té pocs pretendents», li respongué el cosí de la noia.

Hi havia també una casa gran que tenia una portalada immensa i una entrada enorme. Era com si diguéssim al carrer de l'Hospital, es tractava de cal *Forçó*. Es va tirar a terra el 1965, per obrir el pas cap al carrer aleshores de «*Santo Domingo*». Va ser una llàstima perquè era una de les cases boniques del poble. La carretera de Poblet no podia absorbir el trànsit en els dos sentits de la marxa, ja es comprèn.

En aquell carrer també hi havia els Arimany. Vaig ser molt amiga de la Mercè, quan la Carme anava a classes de cant a Tarragona, primer anava a veure a la Maria Mercè.

El pare va arribar a l'Espluga com a metge d'aigües. Va passar unes proves a Barcelona i va aconseguir la plaça.

Sentia explicar que de cal *Pou de la viuda* es baixava a la Cova, que en aquella època no es coneixia cap altra entrada.

Ai! La nostra Espluga!

De fet això de fer de metge, influïa en les seves relacions socials, és clar. Quan el setembre de 1939 es casen al Monestir de Poblet, el Josep Simeón Martí i la Montserrat Carulla Riba, el pare va fer de testimoni pel jove, o no tan jove, ja tenia 40 anys, fill de Reus i que era practicant de farmàcia i regentava la que havien deixat la família Boqué, la farmàcia del *tio* Pepe Cabeza. Recordo que per part de la núvia, deia que havia fet de testimoni un jove advocat i industrial de Barcelona, que era de l'Espluga: Lluís Carulla i Canals.

El pare no va voler ser mai un metge de la Seguretat Social. Per ell el més important era que el malalt pogués escollir el metge, aleshores ell també s'hi hauria apuntat. Estava contra la imposició del facultatiu, però aquells anys fou quan va començar l'assistència pública.

Allò que diu la denúncia d'en Bosqué, que havia caigut un avió i va salvar el capità, fou com una aventura. El León, jove hi va anar primer i va ajudar a aquells soldats. En el procés surten noms de metges que no tenien cap relació amb el pare: Francesc Aluja, per exemple, en canvi altres com el doctor Tort o en Punyet, en Martí Valls, sí, però val a dir que al pare el van salvar els republicans de l'Espluga.

Cap als anys quaranta, fent una intervenció, agafà una infecció, se li inflà el cap, horrorós!. Es va infectar amb un estilet, li va quedar un abscess al peu, el van ingressar a la clínica del Pilar de Barcelona, on el doctor Taura, que era amic seu, -li va fer la substitució a l'Espluga quan es van casar-. En va tenir cura, se li va produir una fístula. La cirurgia que feia el pare, malgrat unes instal·lacions bones, no deixava de tenir els seus riscos, amb les anestèsies avui no se la juga cap metge. Ell ho feia com havia après. Junt amb l'exercici de la medicina, el pare en ser el metge titular, s'ocupava d'altres qüestions sanitàries, arribava el peix a l'estació amb el tren del matí. Les peixateres el baixaven amb uns carretons fins a la peixateria, que recordem en aquell temps era a l'antic l'hospital, amb uns taulells de marbre. El pregoner, un home baixet i rodanxó, el Jaume Vendrell feia el pregó: «Ha arribat el peix!, se fa saber que ha arribat el peix!». No sempre arribava en bon estat. De tant en tant tenia visites de malalts que hi anaven amb problemes d'estomac, perquè havien menjat peix. Va fer posar una nevera a la peixateria. La dona li va posar i li va tocar pagar-la a ell.

El 1932 es va declarar una mena d'epidèmia i el 1935 uns atacs força virulents de tifus, amb pus als pulmons, segons una acta de la Junta de Sanitat, va haver-hi prop d'una dotzena de casos. Es vacunava a la gent cada estiu. El pare, però no era gens diplomàtic, mai va saber jugar les seves cartes. Un dia anava pel carrer i es trobà un noi de 14 o 15 anys fumant, el crida, li dóna dues bufetades i li va llençar el tabac. «Ara: ves a veure el teu pare i digues-li: el doctor Gascón m'ha pegat perquè fumava». Al cap d'uns anys, un dia trobem un xicot a Barcelona, que vivia prop de casa nostra. «Sou les filles del doctor Gascón de l'Espluga, oi?». Sí. Doncs, això és el que em va passar amb el vostre pare, -Nosaltres no ho sabíem-, ens ho va explicar ell. Havia tingut un problema als bronquis i anava a visitar-me amb el vostre pare. «Ell em coneixia prou i sabia que el tabac em podia fer molt mal».

El pare col·leccionava armes i tenia una panòplia amb armes antigues. Quan en el judici que li feren diuen que s'en va quedar, és que ell les va colgar, només va salvar un trabuc, també tenia una espasa dels mossos d'Esquadra, potser pel seu parentiu amb la família Veciana de Valls, hi ha d'haver una fotografia. A la nostra

mare li havíem sentit parlar del metge Battestini, li tenia molta simpatia i ens deia que havia estat de les primeres persones que van assassinar les tropes franquistes.

La clínica a Reus

Acabada la Guerra Civil, el pare va obrir una clínica a Reus. Al carrer Llobera, 52. Va llogar els dos pisos de la planta, en un hi vivíem i a l'altre hi va instal·lar el dispensari. La gent dels pobles de la rodalia venien a carrera feta a visitar-se.

Un dia m'agafà la de cal Tet, l'Isabel Briansó, que era una fanàtica del pare. Aquella generació d'espluguins haurien donat el coll pel doctor Gascón, igual feia una cessària dalt d'un carro, com una trepanació, en la qual la mare el va ajudar. Ens ho relatà un noi que vam trobar fa anys a l'estació de l'Espluga: «sou les filles del doctor Gascón?, ell em va salvar la vida. Va consultar als pares si li deixaven fer. Si em deixen jo ho intento», a un altre que li hagueren de tallar la cama, però li va salvar la vida d'una gangrena galopant. Després de l'operació li feia posar el rellotge a la mare, cada quart o vint minuts, amb una pinça li treia la gangrena i així li va salvar la vida.

Al despatx va instal·lar un llit per si algun malalt s'havia de quedar allí. Hem parlat de la Pilar Martí i Ballester que va ser la meva padrina de bateig, també la va salvar. El seu marit, el Jaume Segarra, és qui més es degué moure en el moment de defensar el pare de les falses acusacions que se li havien

La parella formada per Perfecto Gascón i Assumpció Tomàs, després de la fotografia anterior (*Arxiu fotogràfic Gascón Tomàs*).

fet. El matrimoni no tenien cap relació amb casa ni res, era un comerciant de vins. A l'esposa li detectaren una malaltia, especialistes i més especialistes. Ell era un home educat a Anglaterra. A ella l'enviaren a morir a l'Hotel de la Capella, el pare n'era el metge, per ell res era res, coratge i joventut: «vostè

d'aquí a sis mesos a Reus». La meva padrina se'l va mirar i devia pensar «què diu aquest infeliç?». Parlen amb la Maria de la Capella i els confessa que el Perfecto Gascón era un bon metge. La Pilar Martí i Ballester de Segarra es va salvar. Anys després, al seu marit li detectaren un càncer, el pare li ho va confirmar: «doncs no vaig a veure a ningú més». El pare li insistia que volia que el veiessin altres metges, «tant de bo m'equivoqués», li deia, però en Segarra no va voler consultar ningú més. Aquesta era la fe que tenia amb el diagnòstic del pare. O sigui que la relació va començar abans de la guerra a la Capella i ja ho veieu. Per cert, parlant de la Capella: hi havia un fill dels propietaris metge, en Casimir Torrens i Carreras. El pare el tenia al despatx per fer pràctiques, el van matar als Omells de Na Gaia. Li van clavar un clau al cap i després de mort el fotografiaren, aquesta història fou molt tràgica.

Començà com una novel·la que algun vell de l'Espluga li havia haver explicat al pare i ell a la mare. Els seus pares estaven enamorats i la família Torrents no els deixava casar. Es van establir a Barcelona on nasqué en Casimir. A la mort de l'avi Torrents qui regentava la casa fonda de la Capella, van tornar al poble per fer-se'n càrrec. Ell, en Casimir, va estudiar i quan el pare va arribar a l'Espluga, havia començat la carrera de medicina a Barcelona. Després la va acabar a Saragossa. Just havent acabat va fer cap als Omells de Na Gaia, el poble es veu que se l'estimava molt. Allí el va agafar el cop d'Estat de Franco i en Casimir es va haver d'incorporar a l'exèrcit republicà, però era catòlic i aviat el traïren, fou detingut pels mateixos soldats republicans en el front de Lleida, deien que es volia passar a l'altre bàndol. Allà tot eren poumistes, anarquistes, joventuts llibertàries i comunistes. Va fer cap a la presó Model de Barcelona, on va col·laborar en els serveis sanitaris, no fa massa anys vaig llegir el seu nom en un llibre de Rafel Tassis, que explicava com va començar el Camp de Treball d'Omells de Na Gaia, i com a Casimir Torrens el van delatar sense mala intenció els habitants que el volien ajudar. Pel que sé el van assassinar l'abril de 1938, és horrorós.

«Un poble que s'aixeca contra el mateix poble, és el pitjor que pot passar», sempre deia el pare. Però no parlava mai del seu procés ni de política. Ell va durar un temps, quan es va acabar la guerra i van entrar els feixistes, que més àviat li anava bé. Després en fou un «anti» declarat. Suposem que d'aquí li va venir la denúncia. Els anys cinquanta, ja essent a Reus, encara li arribava la correspondència oberta per la censura.

A la clínica de Reus, el pare hi tenia una infermera que era una monja. Era durant els primers mesos de la guerra, hi estava camuflada, és clar. Una dona molt intel·ligent. El pare tenia una cortina gruixuda de vellut vermell al despatx, per aïllar la consulta. Truquen a la porta, demanen pel doctor Gascón, «però què diu... si fa una estona que l'han vingut a buscar», els hi diu la monja. Al pare el van salvar la monja i aquelles cortines.

En el despatx, que era molt gran, hi havia una fotografia de la mare amb el gos, *el Ciclón*, que presidia aquella estança com si fos una imatge per venerar. «Tu Carme la tens?». Li va regalar el notari del Pla de Cabra del Camp, l'Hilari de Mar. Hi havia d'haver també una fotografia del jardí romàntic de Fontscaldetes. La clínica se la va quedar la CNT, després de la guerra la recuperà i anàrem a viure en motiu dels estudis. A partir d'aleshores només viatjàvem a l'Espluga per Setmana Santa, per Nadal i a l'estiu, això seria vers el 1940.

A la planta llogada al senyor Guardiola, hi tenia el despatx i l'habitatge. A dalt hi tenien un terrat que habitàvem nosaltres, el pare hi criava coloms missatgers. Va fer una claraboia al terrat per poder tenir llum. En un racó va demanar permís per fer com una mena de galliner, per si li regalaven algun animal: paons o pollastre per Nadal, a vegades arplegàvem una dotzena d'aus. La Banca Vilella que ocupava els baixos de la casa va posar una denúncia i el senyor Guardiola en lloc de defensar-lo, es va posar del costat del banc. El pare va guanyar aquell plet, val a dir que era nebot del President del Tribunal Suprem José Castán Tobeñas.

Li van escriure del T. S. que no havia tingut defensa. Un cosí de la mare li va aconsellar no posar-s'hi malament, «perquè et costarà molts quartos». Va ser quan vam estar una temporada a l'Espluga i després a viure a Barcelona, on comença Nou Barris i acaba Horta. El pare es va espantar, es va veure malalt, va comprar un xalet a Salou, el notari li va fer posar un preu més baix i per aquell preu s'ho van quedar els altres. Un any lluitant pel xalet. Hi va intervenir en Just de Reus. Un amic li aconsella que se'l vengui i compri xaves argentines. Unes accions que al cap de quatre dies no valien res. Va vendre la casa de l'Espluga. No va ser mai un bon negociant. La paraula i l'honor, ell hi posava els diners perquè els altres els hi prenguessin. Les seves lectures predilectes eren: *El Quixot* i les obres de Santa Teresa. Era bont gourmand, tenia passió pel préssec amb almívar. Una clienta força pobra, a qui no li cobrava res, cada any li portava una coca amb dos ous.

Les filles a estudiar

Tots vàrem néixer a l'Espluga. El León era el gran, va morir molt jove pobret. Havia nascut el dia vint de gener de 1928, i el va batejar mossèn Pedro Delgado Guasch, que en aquell moment era prevere beneficiat de Santa Maria de Montblanc. El bateig es va fer el cinc de febrer i li posaren els noms de «*León, Sebastián, José María, Ramón i Joaquín*». Hi actuaren de padrins l'avi Gascón Segur i l'àvia Coll de Romero. En aquell moment era rector a l'Espluga, mossèn Blai Sans, també conegut de la família Tomàs i Coll, de Valls i de Fontscaldetes.

La Glòria és la més gran de les quatre germanes. Nasqué el 26 de maig de 1930 i la batejaren el deu de juny. Li posaren els noms de Maria Glòria, Teresa, Josepa i Tecla i li foren padrins l'avi Lluís Tomàs i la tia Elvira, la germana del pare. L'acta del bateig la firmava mossèn París, fem aquesta observació perquè un dia llegint un certificat de la nostra germana, ens vàrem adonar que en aquella acta hi constava que els pares s'havien casat «*en el oratorio de los abuelos de ella, sito en la parroquia de S. Juan de Valls*», Més tard nasqué la Pilar, el 1932, el primer de juny. La batejaren el dia catorze, a la Pilar a més li posaren els noms de Teresa i Lluïsa. Hi actuaren de padrins el *tio* Vicente, germà del pare i Mercè Castellet Armengol, de Valls. L'acta la signava mossèn Francesc d'Assís Saladrígues, actuant com a rector,

malgrat que el bateig, com els de tots els germans, l'oficiés mossèn Pedro Delgado. La vinculació amb aquest prevere venia per part de la família dels avis de Valls: Lluís i Assumpció, que li havien pagat la carrera eclesiàstica.

El 26 de novembre de 1933, naixia la Carme. El bateig es va fer el 16 de desembre, imposant-se-li els noms de Carme, Felipa i Assumpció. Els padrins foren Felip Cabeza i Coll, resident a Reus, el *tio* Felip que li dèiem i la seva germana Assumpció. També la batejà mossèn Delgado i signava la partida baptismal, ja com a rector, mossèn Saladrigues, tota vegada que mossèn Blai Sans havia mort el Nadal de 1932.

Finalment, naixia l'Eva, el dia de la Festa Major de 1938. En plena guerra civil. De moment l'havien batejat el mateix dia de néixer, i el divuit de juny de 1939 mossèn Delgado oficià la cerimònia litúrgica del bateig i n'annotà en els llibres sacramentals de la parròquia. Se li imposaren els noms d'Eva, Assumpció i Pilar. Li foren padrins el doctor Lluís Planas de Farnès i Riera, metge solter i Pilar Martí Ballester, l'esposa de Jaume Segarra i Matas.

La Glòria és soltera com l'Eva, la Carme es va casar amb Jorge Sardà i Pérez. Fou el primer casament realitzat després de la guerra a l'església vella. Les minyones de la casa del Doctor Gascón, junt amb amistats del poble, s'esmeraren en deixar abillat el temple i el guarniren amb quatre flors. Hi fou traslladat l'harmònim del cor de l'església nova per acompanyar la cerimònia.

León es casà el 1987 a Sós del Rei Catòlic, la Pilar està casada amb Pablo de Grado, enginyer de camins. Ella té el títol de practicant aquí i infermera de psiquiatria a Suïssa. Viuen a París.

Com anècdota poc estimulant, val a dir que mentre les amigues de la Carme guarnien l'església, passà per davant el superior del convent del paüls: –«Què hi feu aquí?», Preguntà. Alguna de les noies o senyores que deurién saber el que havia passat anys endarrere amb el doctor Gascón, li contestà resolta: «Es casa una filla del doctor Gascón!». El capellà girà cua capcot, era un dels firmants de la denúncia contra el pare, el maig de 1939.

Però parlàvem de l'escola. Totes vam estudiar a l'Institut de Reus, que aleshores era el Gaudí, posteriorment l'anomenaren Salvador Vilaseca i el Gaudí l'han posat en un altre edifici. Alguna va fer el batxiller a les monges. Recordo una amiga nostra que es deia Teresa Vallès. Per la cerimònia del casament de la Carme va venir un organista de Montblanc. La Conxитета va estar convidada a la boda. També hi havia el Josep. No ens van deixar posar un tocadiscos durant el banquet però el ball l'amenitzà l'orquestra Amorós de Montblanc. Tots els Gascón érem molt filharmònics, l'avi Joaquim tocava molt bé el piano.

Vam fer els primers passos a l'escola a l'Espluga, recordem mestres com la Maria Llurba. La Glòria va anar a les monges, per cert que en guarda un gran mal record, ni companyerisme ni estimació per part de les religioses. Va agafar l'època de les germanes Tudó, Corbella, l'Àngels Ristol, etc. Per cert, una anècdota interessant. Al col·legi es feien festes i es donaven regals als nens i nenes de famílies desvalgudes, a la Glòria no li donaven mai res, és clar, un dia em vaig molestar molt. Em vaig exclamar a casa i després em van regalar un nen Jesús. Com vols que ho pugui entendre una criatura petita que donin coses boniques a molts i a tu no et toqui mai res, no ho pot entendre ni el ric ni el pobre.

La Glòria havia començat el batxiller i l'Eva just caminava, després, l'Eva va fer el batxiller a les monges franceses. Tots vam estudiar a Reus, ens havíem d'anar a examinar a l'Institut Gaudí que era al costat de l'església de Sant Francesc. La Carme va anar al parvulari que es va establir al convent dels paüls.

Les monges, l'any 1936, a l'Espluga, van haver de deixar el convent i el col·legi. A l'edifici dels paüls, que la comunitat també va abandonar, hi feien classe la Pura Brunet, la Pilar Salla. El León i la Glòria també hi van anar, però ja eren més grans.

A casa ens van saber transmetre les bones maneres i a tractar a tothom igual. El pare era humil amb els humils, amb els superbs ens va ensenyar a mostrar-nos per damunt. Si havíem d'anar al teatre, nosaltres a la llotja. Ara, a jugar a casa podien venir i venien les nenes de les famílies més senzilles de l'Espluga.

Les persones que van estar al servei de casa van tenir la sort de ser molt estimades, en correspondència amb el que elles ens van estimar a nosaltres. Per entendre com eren el pare i la mare, en algunes qüestions val una anècdota, que de fet no ho és tant, perquè és ben real. Ells anaven al cinema, hi havia una noia, no recordo si Pepita o Paquita, que s'havia de casar al cap de poc temps.

Sortida de la cerimònia del bateig de Glòria Gascón (foto: arxiu familiar).

El León i la Glòria van veure que agafava coses de casa. No li van dir res, en arribar els pares els ho diuen. La mare ens agafà a tots: «aquesta noia està a punt de casar-se, no li podem fer mal, o sigui que calladets. No vull que se sàpiga, que ningú obri boca sobre això, aquí com si no hagués passat res».

La mare quan la tenia a soles planxant, va anar a fer la seva feina. Avui un sermonet, demà una anècdota: allò que es pren s'ha de tornar, abans de casar-se aquella noia va anar tornant tot allò que havia pres. Quan es va acomiadar de casa per preparar el casament, va demanar als pares que fossin padrins de boda. Ja saben perquè els hi ho agraeixo, els va dir.

Aquesta és la pauta que ens van ensenyar, que ens va donar com a model de vida, nosaltres la vam seguir.

En temps de guerra

Ens fem un garbuix de tantes coses com voldríem explicar d'aquells anys de la guerra, una, per exemple, és el naixement de l'amistat del pare amb el doctor Lluís Planes de Farnés, que el va substituir com a metge a l'Espluga, quan va morir.

Durant alguns mesos de la guerra, a casa hi havia amagat el pare del doctor Planes, no em feu dir perquè, ni com hi havia arribat. Es veu que el fill, Lluís, el van portar al Camp de Treball número 3 dels Omells de Na Gaia, quan es va crear l'abril de 1938.

Fa uns anys vaig llegir un llibre de Rafael Tasis «*Les presons dels altres*», que parlava dels Omells, no hi vaig trobar cap referència al doctor Planes, sí en canvi de l'espluguí Casimir Torrens. El pare explicava que va anar allà i quan van sortir els presoners del camp, plens de puces i xinxes, per anar a fer fortificacions, ell va estirar al Planes i se'l va endur a l'Espluga. Li va curar la sarna. Així va començar, aviat va ser el seu ajudant i tot i la seva corpulència, era un home extremadament sensible i tímid. «El doctor Gascón deia –«té una personalitat tan potent que quan el tinc davant no sé donar ni una injecció». L'home explicava sovint que ells feien una trinxera i els del darrera la tapaven. Encara quedava la Batalla de l'Ebre, però ells no ho sabien i els semblava que allò no podia durar.

Quan va néixer l'Eva, el primer dia de la Festa Major de 1938, ja devia ser a casa el noi Planes i el 18 de juny de 1939, quan mossèn Delgado la va poder batejar amb tots els ets i uts, el jove metge Lluís Planes de Farnés i Riera li féu de padrí al costat de la senyora Pilar Martí i Ballester, de Reus. Feia molts pocs dies que el pare havia sortit de la presó de Montblanc. La festa, és clar no fou com quan va néixer el León l'any 1928, quan es van tirar des del balcó de cal *Sagal*, no només llaminadures, sinó també joguines en miniatura. Una disbauxa per a la quitxalla del poble, que els vells d'ara encara recorden. De tant en tant ens trobàvem algú del poble quan hi anàvem i recordava aquella festa.

Els darrers dies abans de l'entrada de l'exèrcit franquista a l'Espluga, el pare ens va agafar i ens vàrem amagar en una cova prop de la Granja de Poblet, a la carretera que va a Prades, a prop de la bassa gran. Ja sé que no ve a tomb, però aquella bassa tan gran té un enorme record per a nosaltres. A l'estiu ens feia pujar amb bicicleta fins a la Granja i directes a l'aigua, ja ho crec que vam aprendre a nedar. La mare es feia un fart de patir, però el pare era així d'exigent. Al bon temps, quan acabava la feina al despatx agafava el cotxe, els petits a dins amb alguna mainadera, «*niñera*» en dèiem, i els més grans amb bicicleta, pedalant al davant. Tirava uns pneumàtics grans inflats, a l'aigua, un amb plors, l'altre xisclant. A l'aigua!, hi havia petites serps, sargantanes per tot arreu, però amb els anys s'anaven convertint en una il·lusió aquelles excursions a nedar o banyar-nos a la bassa de la Granja. A casa també hi havia una sala de gimnàs amb tot el que es podia tenir: cordes, anelles, trapezi, barra de fust. Anava al despatx, tocava la campaneta i a fer gimnàstica.

Al darrera de cal *Sagal*, hi havia una paret que separava la casa del que era la Societat de Pagesos. El primer de gener de 1939 en aquell local hi va caure una bomba, després el pare la va comprar. Hi havia un cafè, es veu, i fins i tot hi feien teatre. El pare en aquella paret hi va fer una capella i hi va posar una imatge de la Mare de Déu del Pilar, que era la seva devoció i la de la mare, que també sempre recordava la Candelera, per allò de la Candela a Valls. Enceníem un llum en aquella capelleta. També tenia l'aparell de ràdio amagat en un forat i només el treia per escoltar les notícies. Es va saber que bombardejarien l'Espluga perquè hi havia un polvorí.

El pare es va espantar molt, ja no vam dormir més al pis, tots cap a baix, va fer portar palla i posar uns matalassos en una habitació. La paret que separava la casa d'aquell local de la societat era molt gruixuda, quan van caure les bombes, van venir unes noies: «corri doctor que hi ha ferits!», el pare hi va anar, els ferits arribaren a casa nostra, uns amb penes i treballs, altres acompanyats per veïns del poble, tots els llits de casa ocupats. Va posar matalassos a l'entrada, estava ple de gent, ferida o no.

Quan va tornar, ens va dir que havíem de marxar, no sabíem si caurien més bombes al poble, fou un miracle que aquella paret no es bellugués. La bomba va ensorrar el local de la Societat de Pagesos, però no va fer mal a cal *Sagal*, i no hi va haver cap mort, en canvi sí que hi va haver desgràcies al Capuig, al carrer de la Pedrera i altres llocs. El barri de la Font Major va quedar tot derruït en explotar el polvorí que hi havia a la cova de cal *Quicall* i de l'*Agustinet*, on anys abans hi havien fet el xampany *Francolí*.

Va morir una nena quan anaven a refugiar-se a una cova a la Pedrera, era amiga nostra, es deia Roser Guasch. Al passeig de l'església també va caure una altra bomba, on hi havia l'Ateneu Republicà, al costat de la merceria de la senyora Teresa, la casa del costat de cal *ninyo mono*.

Vaig llegir a la *Història de l'Espluga* que els bombardejos els van fer uns avions Junker de l'exèrcit alemany que ajudaven a Franco. Hi havia hagut set morts i diversos ferits. A més, altres nenes: Trinitat Marsal, Eugènia Casanovas, Carme Ferrer i dues refugiades que es desconeix el nom. Va haver-hi 22 ferits, entre ells recordo aquell senyor Blai que va treballar tants anys a l'Ajuntament. Parlava també dels edificis ensorrats. Tothom va marxar del nucli urbà per refugiar-se a les barraques, pallisses o coves.

Nosaltres vam estar també en una masia, amb els senyors Segarra, que van construir una mena de nínxols per poder-hi dormir, a més, van portar-hi uns matalassos, uns a la cova, altres per aquella casa, que no recordo gens. Tot era una mica més amunt de la Granja, aquella de la bassa on anàvem a banyar-nos. Fa anys hi vam anar un dia i avui està tot enrunat. En León ens va dir, aquesta era la cova que vàrem romandre aquells dies abans d'acabar la guerra. El pare va fer portar la tupina que hi havia a casa. A l'Eva, la més menuda, només tenia uns mesos, la rentàvem a raig d'un càntir, amb aigua freda. La mare va patir una mastitis i li van haver d'obrir el pit al viu, allí mateix a la cova. Quan sentíem soroll de soldats a prop, l'Eva aferrada al pit perquè no plorés, a mamar i silenci. Però era prop de la carretera i van venir uns soldats: «*No griten, no digan nada! Venga quien venga, no griten! Porque hay gente que cuando entran los soldados nacionales los matan a ellos*». El pare no parava de dir-nos que silenci i que no diguéssim ni piu, entrés qui entrés a la cova.

Se m'encongeix el cor quan ho recordo. Per anar a fer les necessitats ens portaven a una vinya. Vèiem passar per la carretera soldats i més soldats, tancs i camions, tots, carretera avall vers a Poblet. Els Reis aquest any no passaran, hi ha molts soldats. Quan van entrar els moros a la cova, la mare va treure tot el menjar que teníem guardat perquè ells mengessin.

Quan vam tornar a arribar a casa, estava saquejada, tot brut. Vam tornar a casa amb la tartana amb el Miquel, el nostre mosso i que després el pare el va tenir de xofer. Era fill d'un farmacèutic, en Jordi Curto. Tocava molt bé el violí i sempre anava amb una màquina de retratar. Ens van robar tot el que hi havia a casa: el tocadiscos, l'acordió del pare, etc. La Glòria va fer la carrera de piano, la Carme va estudiar piano i cant. El pare era molt filharmònic, tocava el piano, l'acordió i el bandoleó, suposo que la seva estada de jove a Xile li havia servit per això, tot i que ja venia una mica de família, puig l'avi Joaquim també era melòman.

Jo anava a Tarragona a estudiar cant. Per exemple, havia estudiat algun fragment de *La Bohème*. Quan arribava a casa em deia, va cantem-ho, es posava al piano i m'acompanyava. Se sabia de memòria totes les cançons de les orquestres de festa major: «*En las montañas viviremos tu i jo*», per exemple de Raúl Abril, que es deia en realitat, Josep M. Juncosa i Panadès, germà del capellà de l'Espluga, mossèn Juncosa. Havia estat mestre republicà i després de la guerra no va poder tornar a exercir i es va dedicar al cant. El seu germà prevere donava classes de piano a la Glòria, i encara hi havia un altre germà que era el pare d'una companya meua de l'escola. Els Juncosa eren de Porrera (El Priorat).

La mare s'havia emportat a la cova, la Mare de Déu del Pilar i ara la tornava a casa. La duia a la falda, dalt a la tartana, asseguda al davant. Quan passàvem per la carretera de tornada a l'Espluga, allà a la Creu hi havia un soldat moro mort. Altres soldats quan van veure a la mare amb la imatge a les mans, li demanaven per besar-la, eren soldats del Requetè, del Terç de Montserrat, que venien de les Muntanyes de Prades i de les Borges Blanques. La mare sempre ens explicava que abans, l'estiu de 1936, ella era al balcó de cal *Sagal*. Descansava després d'haver ajudat al pare a la clínica. Anava tota de blanc, ja pots comptar, la bata amb què deuria haver treballat. Des de baix davant de l'Ajuntament, amb una arma a la mà: «a aquesta colometa li pego un tiro», bé, devia ser amb un altre verb, és clar. Algú amb seny i que l'apreciava, la va anar a avisar que no sortís al balcó aquells dies.

Les noies que van passar per casa com a minyones o cuineres es van estimar la casa, a la mare, al pare. Quan va morir la mare, la Maria *castellana*, la plorà tant com nosaltres, formaven part de la família. Si escoltaven un serial per la ràdio, totes s'ajuntaven. La mare els hi explicava novel·les que havia llegit. Totes sempre van estar molt integrades i quan una es casava o marxava, era com un drama i una pèrdua que semblava irreparable.

Eren incapaces d'explicar xafarderies de la casa, de dir res de negatiu, si anaves amb una noia que no era de la teua classe social, deien on vas amb aquesta tu? La Maria tenia més orgull de classe que nosaltres mateixes, va venir a casa per ajudar el pare a la clínica. La va enviar la tia Elvira, era d'un poble prop de Roda d'Isàbena. Agafa «*esta chica que es muy buena*», li va escriure al pare. Quan va arribar a l'estació es va trobar amb molta gent que anava a visitar-se amb el pare, quan va dir on anava, tothom la va acompanyar. Portava algun temps a casa i no sabia que hi havia una criatura recent nascuda. A mi em tenien a dalt al segon pis, «*Jo oía llorar a un recién nacido*», un petit i no sabia que hi havia un nadó a la casa, per tant això havia de ser l'estiu de 1938 o potser a començament de 1939. Va pujar a la segona planta, va entrar a l'habitació dels pares i «*vi una criatura que lloraba y eras tu, llorando como una salvaje*».

La Maria Ferraz¹ es va casar gran, quan el pare ja havia tancat a cal *Sagal*. Vivia al carrer Major, en direcció a la plaça d'en Canós, no va tenir fills, era amiga de la Maria del *Bassada*. Quan la mare s'aixecava ja tenia el carrer escombrat i regat. Competia amb el *Jaumet de l'agutzil*, a veure qui el tenia més net i més dematí. L'escut de la medicina [la vara d'Esculapi] que el pare tenia a la porta brillava sempre com un sol. «*Voy a limpiar la culebra. Senyora que hacemos hoy para comer*», li preguntava a la mare. L'enviava a cal *Pentinadora* a buscar ous.

Després de la guerra el pare va comprar el local derruït de la Societat de Pagesos, va engrandir la part del darrera de cal *Sagal*, va fer uns pisos i el garatge, deixant al descobert un pati. Quan ja vivíem a Reus ho va vendre tot a la família Torrents i em sembla que s'ho van partir els dos cunyats, l'Antoni

Torrents i l'Esplugas. Va continuar mantenint el despatx als baixos de cal *Cabeza* i va tornar a separar el que havia ajuntat feia anys: els baixos de les dues cases que és on hi havia la clínica.

Una altra família que també va estimar molt als pares era la de cal *Gafarró*, un dels germans es va exiliar a França. Va servir a Sanitat, perquè no volia agafar cap arma i morí a Montpeller. El pare l'havia anat a veure alguna vegada. L'altre germà es va adaptar a la nova situació. En el procés judicial contra el pare s'esmenta el fet que va curar al Josep M. del *Panxonet*, a Montblanc. L'havien ferit durant els fets de Solivella el juliol de 1936 i el pare va anar a la vila ducal amb el seu cotxe, el va curar i el va tornar a l'Espluga, el *Panxonet* també s'exilià. Era un dels dirigents esquerrans importants, però eren amics del pare i el respectaven, per això sempre diem que el van salvar de ser afusellat les esquerres de l'Espluga. Quan parlava del *Gafarró* que vivia a Montpeller, jo tenia 13 anys, era en el viatge a Suïssa, per tant seria el 1951. D'amagat el vam anar a veure. Tinc un record d'ell entranyable, me l'estimava molt, em cantava la *Maruxa divina*.

Quan van portar els morts de la guerra a la plaça van posar aquella làpida a la façana de l'Ajuntament, el pare va fer portar palmes i van muntar unes palmeres a tota la plaça i per tot el recorregut. Era l'abril de 1941. Va penjar una bandera espanyola des del terrat de casa fins a terra, a casa, però no hi va quedar res. El que no s'havien endut els republicans a la retirada, ens ho robaren els feixistes. Van entrar els italians. De la clínica van emportar-se tot el material quirúrgic, a molts llibres van arrencar-hi els llocs, a més del material mèdic, prengueren el tocadiscos. Si s'havia salvat alguna cosa, els altres ho destruïren.

En algun moment durant la guerra, a casa va haver-hi amagada una senyora que es deia Sofia, que es va trobar a l'Espluga el juliol de 1936. Era de les illes Canàries i el seu marit era un militar de certa graduació. Fins i tot va anar a la cova amb els pares, quan van entrar els franquistes a l'Espluga, a casa nostra s'hi van instal·lar els comandaments de l'Estat Major, tots o la majoria eren italians. D'aquella època també s'inicià l'amistat amb el senyor López de Haro, que després de la guerra va tenir responsabilitats importants en el cos de la Guàrdia Civil. Recordo que va venir a Reus, a donar-li el condol a la mare per la mort del pare. Hi havia una parella de guàrdies a baix a la porta del carrer, però el pare no va utilitzar mai aquestes influències en la seva defensa, si bé els amics es van mobilitzar igualment, sense que ell els ho demanés. En López de Haro havia estat amagat a casa algun temps, durant la guerra. Després es va passar a la Guàrdia Civil. La nostra germana Pilar ens ho recorda. Parlava amb ella per telèfon i li explicava, i em diu: «però si era en López de Haro».

En canvi també són d'aquella època les pàgines més tristes de la família, la mare estava esperant l'Eva, era el 1938, el pare havia amagat el cotxe en una pallissa, es veu que no el va voler donar. En Bosqué va anar a casa nostra personalment a buscar les claus del cotxe i la «sahariana» del pare. La mare se'n va fer molt d'allò.

En acabar el conflicte, la mare ens va dir: hem salvat la vida tots, comencem de nou!. La dona de Salmerón havia estat a la finca La Capella. La mare hi anava algunes estones. Aquella senyora només parlava dels edredons de plomes que tenia abans. La mare li deia ara no és temps de vànoves de plomes.

La Frederica Montseny també va estar al Balneari, però no hi vam tenir cap mena de relació. Amb la mare no podien congeniar de cap manera, és clar, només es desitjava la pau, prou víctimes!

L'empresonament i el judici

El dia 12 de febrer de 1939 el delegado de información e investigación de la Falange local de l'Espluga, Joan Altarriba Piñol, «*enterado de las noticias contradictorias sobre la supuesta colaboración de Don Perfecto Gascón Bardají*», metge titular de la vila, inicia l'expedient de depuració del doctor Gascón. Cita a declarar al metge de l'Espluga Joaquim Bosqué Llobet *para prestar declaración y abrir el expediente de información*. S'acusava a Gascón d'haver col·laborat amb les activitats i actuacions «*del malhadado gobierno rojo*».

La citació es redacta el mateix dia dotze en un full mida de quart, sense capçalera impresa. Escrit amb la mateixa màquina que es va utilitzar des del moment de l'entrada dels franquistes a l'Espluga, per realitzar la documentació tant de Falange, com de l'Ajuntament o la Guàrdia civil. Diu: «*Jefatura Local de la FET y de las JONS Delegación de Información e Investigación*». Es convoca a Joaquim Bosqué per les quatre de la tarda.²

El doctor Bosqué manifesta que té 45 anys, casat i amb domicili en el carrer de l'Hospital, número 3, primer pis. «*Preguntado sobre el objeto de esta información*» –fixem-nos que no s'ha explicat encara quin és aquest objectiu Bosqué, com si ja dugués la lliçó apresada o la declaració escrita–: «*Permitese me ante todo hacer una pequeña historia de dicho señor (no l'anomena) Al advenir la República él fué con su auto y dando muestras de gran entusiasmo, fué a Montblanch a buscar música para celebrar tan grande acontecimiento, poniendo su radio para que el pueblo pudiera disfrutar de los himnos, discursos, etc. y emborracharse con la charlataneria.*

Había grandes deseos de hacer un enterramiento civil y no había quien los iniciara; no tardó en presentársele la ocasión. Como médico titular visitó a una pobre mujer a la que le constaba la socorria caridad cristiana puesto que él también contribuía con su limosna; dicha mujer, murió y procuró después dar parte al entonces alcalde, ordenando éste fuera enterrada civilmente con el consejo del señor Gascón.

Ello indignó a todos los católicos de la villa y por el vicario de entonces reverendo Rovira [Francesc Rovira i Munté], se pidió la firma de todos los elementos intelectuales de la población, entre ellos el señor Gascón que gustosos accedimos todos mandando un telegrama de protesta al gobernador de la provincia que motivó la apertura de la información; no negó la paternidad de su firma hasta que la (...) se indignó, casi se amotinó amenazando a los médicos, farmacéutico y veterinario con llevar otros facultativos; subió el Gobernador todos nos ratificamos menos el Doctor Gascón, quien dijo «que no había firmado y que le habían robado la firma», con lo que quedó bien situado de ello. Son testigos todos los firmantes y en particular pido sean citadas a declarar la viuda de Guiu, la viuda de Jornet, Sr. Carreras Administrador de Correos, [Antoni Carreras i Poca], Reverendo Mossen Miquel, [Francesc Miquel i Carré]. etc.»

Se suposa que ja es sabien les persones que calia citar en aquells casos. Continua el text: «*Vienen las elecciones de 1934; se decía el militante de la CEDA preadoptando la posición más favorable; a ello vino el 6 de octubre y en su casa escondió el Comité Revolucionario y él fué quien en Tarragona con su influencia les devolvieron la libertad. Testigos todo el pueblo, el que quieran; pero en particular Pablo Tarés Franquet.*

Vinieron las elecciones de 1936, se tituló jefe de Falange y por fin llegamos el 19 de Julio; pasó por alto una sentencia detallada y esperó se me llamara para ampliar, rectificar y entró (...) a las acusaciones. Este señor bien pronto se llevó a su casa uno de sus amigos del comité rojo, curándolos con gran esmero

y colaborando eficazmente con ellos; el 25, 26 o 27 de julio de 1936 a las seis de la mañana me llama por teléfono que me presentara a la alcaldía; una vez en ella el sólo con bata 'me orden' fuese a visitar a la madre política de Carmen Roca, domiciliada en la calle Nueva lo que hice, al volver le dije que no había nada de particular, que no más hice visita de protocolo y que cuando él la hiciese ya prescribiría; entonces me ordenó que no me moviese, porque tenía que hablar muy serio conmigo, comprendí lo que buscaba al ver que iban apareciendo sus compinches, supliqué que cuanto antes desembarazase la cuestión, pues temía la discusión entre partidarios de uno y otro médico, ya que en aquel momento no había más que los del señor Gascón; empezó su discurso textualmente; «He llamado a este señor para que me hiciese una visita y me la ha hecho de protocolo, ¿saben ustedes lo que es esto? pues de mentira y no es tiempo de mentir; yo he de salir para el frente y quiero saber quien dejo al cuidado de mi familia; confieso que los curas y la gente rica de este pueblo me han engañado; yo creí que había católicos y no más he visto uno que es el Sis rals que le llaman loco; pero que es un buen cristiano, puesto que siguiendo las normas de Jesucristo se ha lanzado a la hoguera; (hice yo una sonrisa) y él añadió: no ría de hipócrita como todos, todos son unos malvados y la única parte honrada son estos hombres que con sus pistolas y pechos defienden la libertad. En esto le interrumpe Ferran el zapatero (que se encuentra en Alicante) [Josep M. Farran Oliva (a) Campaner], diciéndole: el hipócrita es usted que viene hacer aquí una plataforma política. Me di cuenta de la situación, había arriba unos 40 detenidos y en mi casa tenía los padres paules refugiados y amenazados de muerte; le atajé y supliqué que acabara pronto pronunciando las últimas palabras; este señor es rico y yo soy muy pobre, ya lo saben los amigos del comité; entonces el presidente Guasch [Miquel Guasch Sales], bruscamente me dijo, qué es lo que yo contestaba a sus acusaciones, limitándome a explicar la palabra protocolo a aquellos ignorantes en el sentido médico, en cuanto a lo demás dije: 'Señor Gascón, sufre usted un ataque de locura, váyase a descansar, deme la mano y seamos amigos.' Creyendo que con ello prestaba un gran servicio a los pobres detenidos aunque con ello, el como siempre quedaba bien situado; pero yo también con la conciencia tranquila de haber cumplido como un hombre honrado. Lleno de ira y de terror ante tamaña maldad, llegué a mi casa donde me aguardaban impacientes los padres paules los cuales en mi semblante bien pronto vieron reflejado que algo grande había ocurrido. De ello son testigos y pido sean llamados presenciales la Carmen Roca y el zapatero Ferrán y según referencia Figueras [Matías Sala Montserrat], que se encontraba preso en el piso de arriba y lo escuchó el P. Riera y el P. Lacorte.

El 14 de agosto a las 7 de la tarde se presentó en el Balneario, en compañía del presidente del Comité Rojo Guasch [Sales, era l'alcalde, el president del Comitè Antifeixista era Antoni Sans Estradé] con un oficio de la Generalidad, el señor. Gascón incautándose del Balneario y destituyendo al declarante; testigo el reverendo P. Amorós y Ramón Roca [i Carsi, fill de Salvador Roca i Ballver] propietario de dicho Balneario.

Deseo sea llamado el médico Luis Planes [de Farnés], para que diga las acusaciones que contra mi hizo en compañía del señor Gascón ante el ayuntamiento rojo el día 1 de febrero de 1938 y que sea llamado para comprobarlas el entonces Alguacil José Tost que se le encuentra en la actualidad preso en el campo de concentración de Guadalajara y que según referencias, fueron muy graves, tanto que desde entonces tuve que guardarme.

Por último el tercer día de entrar nuestro glorioso ejército en esta villa espontáneamente el señor Gascón se presentó ante un militar dando buenos informes del presidente del comité rojo, con su lugarteniente José María Franqués [(a) Panxonet] lo que motivó la indignación de cuantos lo supieron, que rápidamente

Es cuanto tengo que manifestar dispuesto siempre a deponer ante las autoridades para ampliar esta declaración y seguir las normas de nuestro glorioso caudillo, de decir la verdad en beneficio de la España grande y libre, cara a cara, caiga quien caiga por alto que esté.

Arriba España! Viva España! ¡Viva Franco.

Leída que le ha sido esta su declaración se ratifica y firma conmigo.

Espluga de Francolí, a 12 de febrero de 1939.

Signen el declarant Joaquim Bosqué i el delegat d'informació i investigació, Joan Altarriba Piñol.

A continuació de les firmes segueix un text escrit a mà per Victoriano Ayuso Jiménez, on es recull que s'ha rebut la declaració i com que els fets denunciats poden ser constitutius de delictes, es notifiqui al doctor Bosqué per tal que ampliï la seva declaració i a Carme Roca, el doctor Lluís Planes, el pare Ricard Lacorte, les vídues dels senyors Cosme Guiu i Joan Jornet. Està datat el vint-i-quatre de febrer de 1939 i el signen el jutge municipal Joan Micó Vidal i Victoriano Ayuso, que actua de secretari.

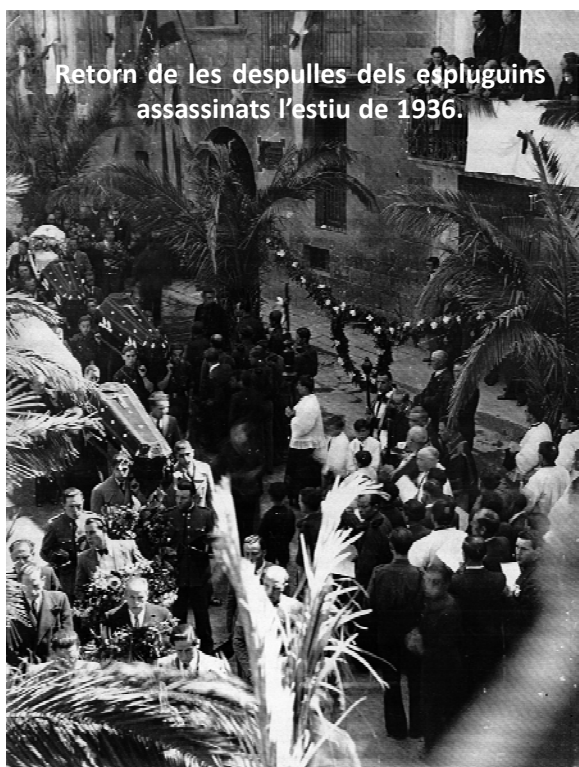
Segueixen les compareixences: en primer lloc el doctor Bosqué. Llegida la denúncia que encapçala aquestes diligències, afegeix que li consta que Gascón es va apropiar del *xarret* de la col·lectivitat i que l'utilitzava per anar pels pobles amb la confiança dels republicans i que als altres metges se'ls hi havien requisat els vehicles i a ell li deixaven el seu. Aquesta nova declaració està datada el dia 25. Segueixen les signatures de Bosqué, el jutge Micó i Ayuso com a secretari.

D'excursió amb l'automòbil.

Perfecto Gascón al mig amb el seu fill León a l'esquerra i Lluís Planes de Farnés a la dreta, a la Plaça de la Vila de l'Espluga.

El mateix dia 25, a les tres de la tarda, consta la compareixença de Carme Roca Gili, major d'edat, casada i amb domicili al carrer Nou, número 36. Se li pregunta per què estant malalta la seva sogra, envia a buscar al doctor Gascón, que era amb qui estava aconduïda la seva família i que en lloc seu va visitar-los el doctor Bosqué, que va fer un reconeixement a la malalta. El darrer els hi digué que essent clients del doctor Gascón no li feia cap recepta fins que parlés amb ell de l'estat de la malalta. Poc temps després, el doctor Gascón li va manar que anés a la casa de la vila, on en presència dels dos metges, Gascón li va dir a Bosqué que els seus malalts també eren d'ell i que aquest li va proposar

Retorn de les despulles dels espluguins assassinats l'estiu de 1936.

que es donessin la mà i que Bosqué va continuar assistint a la malalta fins a la seva mort i va ser qui va redactar el certificat de defunció.

Li pregunten si els dos metges es van discutir i diu que sí, que davant de tot el comitè revolucionari van debatre sobre la malalta, retraient-li Gascón a Bosqué que no havia complert el que havien convingut anteriorment, però que no recorda les paraules exactes. Signa amb el jutge i el secretari.

Continua la declaració del pare Ricard Lacorte, superior del convent dels pares paüls (La lletra no és de Victoriano Ayuso). Lacorte, després que li fou llegida la denúncia feta pel doctor Bosqué, diu que és del tot cert el que ha manifestat. Sense afegir res més, signa amb el jutge Joan Micó.

La següent declaració és la del doctor Lluís Planes de Farnés, major d'edat, resident a l'Espluga, originari de Santa Coloma de Farners.

Explica que quan el doctor Bosqué estava malalt, van quedar que ell visitaria els seus pacients i després l'alcalde el va obligar a fer també les visites dels clients del doctor Gascón. Manifesta també que en presència d'ell, els dos metges no van mantenir cap discussió, signa la seva declaració amb el jutge Joan Vidal i el secretari Victoriano Ayuso.

Segueix la declaració de Maria Rius Vives, viuda de Cosme Guiu Amorós, el dia 26 de febrer. En relació a la denúncia presentada i firmada per Joaquim Bosqué, exposa: «*Que en cierta ocasión y con motivo de un entierro civil celebrado en esta villa, se recogieron firmas para protestar ante el ilustre señor gobernador civil de la provincia, del referido acto*». Li fou tramés al governador un telegrama i que entre les signatures del document de protesta, hi havia la del doctor Gascón.

Dies després s'assabentà de la protesta el comitè antifeixista i també la del doctor Gascón, que havia causat indignació entre els membres del comitè, constant la seva signatura en aquell document, Gascón va denunciar que no l'havia signat i defensava la seva situació com a metge titular.

«*La casualidad quiso que se encontraran con el marido de la declarante señor Guiu, al cual el señor Gascón le dijo que le había robado la firma, pues él no había firmado ningún telegrama, contestando el señor Guiu que quien le había dado la firma le había dado la cara, pues sabía perfectamente el Señor Gascón, quien se la había dado, protestando el señor Gascón y amenazando al señor Guiu de que los*

llevaría a los tribunales de justicia por lo ocurrido, contestándole dicho señor Guiu, que podía hacerlo cuando gustase, pues ya ante los tribunales se aclararía la protesta.

Afegeix que considera a Gascón una persona que sempre està del costat dels que manen, que neda entre dues aigües. Maria Rius signa la seva declaració, escrita a mà per Josep Siscart, que actua de secretari. A continuació, i també amb lletra d'aquest darrer, es recull la declaració de Maria Altarriba Piñol, viuda de Joan Jornet Rocamora. Manifesta que li consta que el doctor Gascón va oferir la seva firma per la protesta que es va fer al governador d'aquell enterrament civil i que després va dir que no havia autoritzat que hi figurés el seu nom, en veure «*la efervescencia que habia en la parte roja por dicho hecho*», amenaçant-los de portar-los als tribunals. Manifesta també que tot el que li havia passat al seu espòs fins el dia que el van assassinar els 'rojos', *es el responsable de todo dicho señor Gascón por los muchos hechos que en su día me reservo detallar ante juez competente y el día que sea llamada para ampliar declaración, pues es largo de exponer por las muchas persecuciones que sufrió el marido de la declarante por parte de dicho señor Gascón*». Maria Altarriba signa amb el jutge i el secretari Siscart.

Declara el mateix dia 26 de febrer, Joan Roig Altarriba, casat, major d'edat, propietari, pagès, amb domicili en el Passeig de Joan Cañellas. Diu que segons li havia dit a Roig un empleat municipal i per *vox populi*, sap que el senyor Gascón va fer les manifestacions referents a la bona conducta de diversos individus del que havia estat el comitè i que no té res més a dir.

El dia 28 es redacta una providència on es fa constar que s'han dut a terme les diligències que s'han cregut oportunes pel jutjat de l'Espluga, el titular del qual és Joan Micó Vidal i que són les que s'ha cregut més urgents per mirar d'esbrinar la certesa de la denúncia presentada per Joaquim Bosqué, i que s'envien a l'auditor de guerra de Tarragona. El secretari a continuació dóna fe d'haver enviat els set folis que, degudament numerats, conformen aquelles diligències, acompanyades d'un ofici, datat el 29 d'abril de 1939. Hem de fer notar que han passat dos mesos d'ençà que es recolliren les declaracions.

El dia setze de maig de 1939, Perfecto Gascón i Bardají és detingut a casa seva, i conduït a la presó de Montblanc. Les amistats del doctor Gascón es mouen i el dia 31 de maig és excarcerat, desestimant tots els càrrecs que se li havien fet.

El Sumaríssim d'urgència 2.239.

El 28 de maig de 1939 el capità d'infanteria Angel Gómez Sánchez, jutge instructor del jutjat militar número 1 de Tarragona, assistit del soldat secretari Juan Alegre Nebot, començaren les actuacions del sumaríssim d'urgència 2.239.³

El jutjat de Tarragona trameta la documentació al número 7 ubicat a Montblanc. Aquest sumaríssim té dues cobertes i la següent és de l'Auditoria de Guerra de la Quarta Regió Militar, delegació de Tarragona. És del jutjat militar número 7, amb número de jutjat 180 i número d'auditoria 2.239.

S'instrueix pels delictes de *Rebelión Militar* contra:

- Victoriano Ayuso Giménez
- Magí Permiqel Civit

- Josep Altarriba Piñol
- Josep Callau Sala
- Joaquim Bosqué Llobet

El jutge instructor és l'alferes honorari del cos de Justícia Militar, J. M. Modolell Barba i el secretari el soldat d'infanteria, Emili Sarret Aubareda. L'auditor de guerra ordena la detenció dels inculpats. En la documentació que havia rebut el Jutjat Militar de Montblanc hi havia el testimoni de particulars del sumaríssim 147 i 1.910 de l'auditoria de Tarragona, *«el que he acordado por providencia de ayer someter a su superior autoridad por si estima procedente dar orden de proceder contra los individuos a que dicho testimonio de particulares se refiere, por entender el suscrito, salvo siempre su superior criterio, que han incurrido en hechos delictivos el principal de los cuales y más grave el de inducir a error a sabiendas a la autoridad Judicial con grave quebranto de la Justicia que encarna el Glorioso Movimiento y por cuyo prestigio que han intentado menoscabar, se requiere la correspondiente sanción»*.

El testimoni de particulars que es fa referència està redactat en cinc pàgines mecanografiades pel referit soldat en funcions de secretari del jutjat militar número 7 de Tarragona, amb residència a Montblanc, *«en los autos de juicio sumarísimo número 147 de este Juzgado y 1.910 de esta Auditoria de Tarragona y en méritos de providencia de esta fecha recaída en los mismos»*. La documentació que fa referència no forma part del sumaríssim 2.239, per tant, només ens podem basar en aquest resum que citem. Es parla de les declaracions de diversos testimonis: Martí Valls Carol del 23 de maig, en el foli 23v; Isidre Rufié Vallverdú del dia 24, en el foli 24v; Antoni Calbet Pujol, de data 23, en el foli 23. El foli 4v correspon a una certificació de l'Ajuntament de l'Espluga de Francolí, signada per l'alcalde Antoni Calbet i Pujol, el foli 3 és l'informe de la guàrdia civil al jutge instructor del Jutjat de Funcionaris, el foli 10 presenta un nou informe –sempre seguint el resum fet pel soldat secretari Emili Sarret– de la guàrdia civil de l'Espluga de Francolí on es corregeix l'anterior que diu que era del dia onze d'abril. Aquest segon informe el signa el cap del destacament de l'Espluga, Marcelo Fernández Temprano. Els folis 5 i 5v estan formats per l'informe de la Jefatura Local de la FET i de las JONS de l'Espluga i està signat pel cap local, Isidre Rufié. Sarret signa aquesta transcripció el 25 de maig a Montblanc. El primer dels testimonis que hem esmentat, Martín Valls Carol explica que *«la denuncia que seguramente ha ocasionado el presente sumario contra el médico Doctor Gascón, procede de un infundio organizado a sabiendas por ciertas personas que hoy ocupan una situación preeminente en Espluga.»*

Afirma que a aquestes persones segurament els molesta el patriotisme i integritat de Gascón, se li demana que puntualitzi de quines persones parla: *«primero, al primer teniente de alcalde José Altarriba, el cual juntamente con el secretario del Ayuntamiento, Victoriano Ayuso, el alcalde Antonio Calbet y el otro médico Busquets [Joaquim Bosqué], son los elementos destacados que se han lanzado a hacer campaña contra la verdad y faltando a ella a sabiendas, para perder al hoy encartado Doctor Gascón»*.

Aleshores, Martí Valls explica que estant ell a Tarragona, en el vestíbul de l'Hotel Europa, feia uns tres mesos –per tant a final de febrer de 1939– va sentir una conversa entre Josep Altarriba, la seva germana viuda i el metge Bosqué, que parlaven amb el seu cunyat Josep Contijoch, parlant del doctor Gascón, que demostraven clarament el propòsit d'endegar una campanya de difamació contra ell. Martí Valls, que no va participar en la conversa, estranyat del que s'hi deia, va començar a dubtar de la sinceritat en favor del «Movimiento» que es desprenia de les paraules d'Altarriba i va començar a fer indagacions

pel seu compte sobre els antecedents personals dels que conversaven allà. Va arribar a la conclusió que Josep Altarriba, abans del cop d'Estat militava en el partit Republicà Radical, «*de antecedentes ambiguos y penales, toda vez que ha sufrido condena por un delito de falsificación o estafa*», el qual amb altres persones que segons referències –diu Valls– «*ocupan hoy cargos en aquel pueblo de Espluga de Francolí, sacó cuando el advenimiento de la Republica, violentamente el retrato del rey tirándolo por el balcón y profiriendo insultos para la Monarquía y las personas reales*». Declara que no sap exactament la data, però que aquesta persona junt amb Victoriano Ayuso, va cometre *actos sacrílegos* a la imatge d'un Sagrat Cor que hi havia a l'ajuntament.

Del secretari Ayuso diu que és una persona d'antecedents penals pèssims «*en cuanto a su moralidad*». Fixem-nos que s'utilitza un llenguatge similar al de les causes normals contra els qui s'havia de fer un consell de guerra: «*antecedentes penales pésimos*». Comenta que Ayuso que és «*procaz, a pesar de sus años, solapado y propenso a acciones como la presente que corroboran un natural poco noble*».

Pel que fa al doctor Bosqué, el considera l'iniciador de la campanya contra Gascón, ja que tenia més prestigi professional que ell, que li té enveja i que ho manifesta sempre que en té ocasió. Titlla a Bosqué de «*separatista, si bien encubierto y adaptado a las circunstancias. Que seguramente pertenecía a la organización, 'Nosaltres sols'*, ja que en el seu despatx va tenir durant molt de temps una inscripció amb aquestes paraules.

De l'alcalde Antoni Calbet Pujol, el considera manipulats a causa a les seves migrades dots personals i sempre a remolc del secretari i Josep Altarriba. Explica després la declaració d'Isidre Rufié Vallverdú, primer se li havia preguntat què significava l'advertència continguda en el darrer ofici de la guàrdia civil de l'Espluga a l'autoritat judicial militar quan deia: «*que si bien con fecha 11 del pasado mes de abril se informó al señor juez Instructor del Juzgado de Funcionarios de Tarragona de la conducta desfavorable del repetido señor Gascón, fué debido a informes facilitados por las autoridades locales, deduciéndose que entre las mismas y el doctor Gascón no existen las mejores relaciones*». Respon Antoni Rufié que tant en l'informe de la guàrdia civil, com en l'escrit d'ell de data cinc de maig, «*son debidos a la falaz información de personas que por razón de enemistad manifiesta con el doctor Gascón, no han dudado un momento en hacer servir de alcahuete de su perversidad, tanto a la autoridad militar que ostenta la guardia civil del puesto de Espluga de Francolí, si tambien a la autoridad local de Falange, que ostenta el suscrito*. Es disculpa que aquelles informacions hagin causat enrenou i el consegüent perjudici contra Gascón. Manifesta que nous informes recollits a l'Espluga el tenen per una persona afectada a «*la Causa Nacional, debiendo ratificarse en el informe nuevo facilitado por orden suya, por el delegado de información e investigación, señor Rendé*», on es diu que abans del cop d'Estat «*ayudó mediante unas pesetas a FE de Espluga*» per tal que pogués fer propaganda. El jutge militar exigeix a Rufié que doni els noms de les persones que han tramada en contra del encartat doctor Gascón *los falsos informes a que ahora se ha referido*. Rufié donà els noms d'Ayuso, Altarriba, Bosqué, Permiquel i Callau. Reconeix que expressament han posat els falsos testimonis contra Gascón i «*que en honor a la verdad no duda un momento en afirmar que dichos individuos apasionadamente y sin respecto a su propia dignidad y a la del cargo que ostentaban han querido hacer servir a la justicia de Franco para comodín de sus bajas pasiones*».

El resum que es fa de la declaració d'Antoni Calbet, explica que se li exhibeix el document de la seva declaració de data tres d'abril i ratifica que és la seva firma la que hi ha al peu de l'escrit i el segell

de l'ajuntament al marge. En ser preguntat sobre el contingut d'aquell informe, Calbet afirma l'havia sol·licitat «*el juez Instructor del Juzgado de Funcionarios de Tarragona. Continua dient que le fué puesto a la firma*» pel secretari de l'ajuntament, Victoriano Ayuso», *de quien es la letra, el cual suscribió el declarante fiado por entero en el asesoramiento del señor Ayuso*». Manifesta que no el va repassar perquè confiava en ell, per això no es pot ratificar en el seu contingut, ja que no recorda els termes exactes amb que estava escrit. Que en tot cas el que va escriure Ayuso li havia de constar per altres fonts. Per justificar el contingut, afirma Calbet que li *consta «existe una reconocida animosidad entre Ayuso y el referido médico encartado»*.

Finalment, se li pregunta si creu que aquesta enemistat pot haver influït en Victoriano Ayuso per redactar l'informe en aquells termes i respon que és possible. Es justifica de la seva suposada ignorància dient que com que és guarda forestal, «*vivia bastante retraído... Y que durante la República, mejor dicho en las elecciones que la trajeron, debió votar como los demás, haciéndolo en favor de la causa republicana... actitud que ha rectificado el año treinta y seis, en las elecciones de febrero en sentido marcadamente derechista, etc*». Al peu de la declaració –consta el soldat que en fa el resum– hi ha la seva signatura.

L'informe al qual ens referim formava part d'aquelles actuacions davant el jutge de funcionaris i a continuació en trobem el resum. Es traca d'informar de la conducta social i política de Perfecto Gascón i Bardají. S'anota que el sis d'octubre [1934], es va fer responsable de totes les armes que tenien les persones d'esquerres i no les va retornar després del fracàs d'aquell moviment. En esclatar la revolució de juliol del trenta-sis, diu que Gascón va posar l'aparell de ràdio prop del balcó de casa seva perquè el poble pogués escoltar els discursos que feia la junta revolucionària. I aquí s'estèn el document, subratllant tot el paràgraf, constatant que Gascón propagava les idees revolucionàries, tenia el seu automòbil a disposició de la junta, a la qual acompanyava pels pobles per saber on s'amagaven el fugitiu de dretes, «*con fines siniestros*». Que mentre hi havia detingudes persones de dretes a casa de la vila, s'hi havia presentat dient-los que ells eren els responsables de tot el que passava, «*por sus ideas derechistas, pues los únicos honrados que habían eran los de izquierda que con sus pistolas y exposición de su vida salvaban a España*». Per acabar aquell informe, es remarca que en tot moviment socialista, Gascón, hi havia donat el seu suport moral i ajut personal.

Per aquella mateixa causa instruïda pel Jutjat de Funcionaris a primers d'abril de 1939, també es va demanar un informe a la guàrdia civil. Tampoc forma part de l'expedient del sumaríssim 2.239, però sí que hi està resumit. El cap del quarter de l'Espluga deia de Gascón, que segons els informes recollits era «*rojo separatista, prestando a dicho régimen su apoyo material y moral*». Que havia fet favors als «*rojos*», tant professionalment, com en termes socials.

Ara però es rectificava i en el nou informe de la guàrdia civil, que si bé en data onze d'abril s'havia informat al «*Juez Instructor del Juzgado de Funcionarios de Tarragona de la conducta desfavorable del repetido señor Gascón, fué debido a informes facilitados por las autoridades locales, deduciéndose que entre las mismas y el señor Gascón no existen las mejores relaciones*». Aquell primer informe el signava el cap de la caserna Marcelo Fernández Temprano.

Es parla també de l'informe de la FET i de las JONS locals que exposa que havia ajudat al comitè antifeixista amb el seu cotxe. Que mentre estaven detingudes persones de dretes «*y de orden, los visitó en la cárcel, acusándoles de ser los culpables de todo*» i manifestant que la raó la tenien els qui donaven la sang per la revolució. Aquell primer informe l'havia signat el cap local Isidre Rufié i encara que no

ens consta la data, podem suposar que es tractaria dels primers dies d'abril, sinó el mateix dia onze, com la resta d'informes redactats contra Gascón. Aquesta és la transcripció, que en data 25 de maig de 1939, fa com a secretari el soldat Emili Sarret i que signa el jutge instructor del jutjat militar número 7, ubicat a Montblanc. El dia 31 de maig la direcció de la presó provincial de Tarragona, comunica al jutjat que les cinc persones encartades en aquest sumariíssim han ingressat a la penitenciària. El jutge militar Josep M. Modolell Barba, que com a responsable del jutjat número 7, instruirà la majoria de les causes que portaran al consell de guerra als espluguins, que serien afusellats per l'exèrcit d'ocupació, i a la presó a més de cinquanta espluguins, es revoltava contra el que intuïa, eren unes acusacions falses i ordenava l'empresonament d'aquelles cinc persones que havien gaudit de plens poders locals amb l'arribada dels franquistes. La glòria els duraria, doncs, des de l'onze de gener al 31 de maig -vint setmanes en que van poder fer prou feina-. Trenta nou persones empresonades. Deu d'elles foren afusellades. Quatre, abans que ells fossin empresonats aquell 31 de maig. El cap de la guàrdia civil de l'Espluga Marcelo Fernández comunicava la detenció de les cinc persones al·ludides en ofici datat el primer de juny. Amb data 28 de maig el jutge Modolell Barba havia nomenat secretari a Emilio Sarret per continuar les diligències del sumariíssim 2.239.

El tres de juny la delegació local d'investigació i informació de la FET i de les JONS redactà els informes preceptius en totes les causes que se seguien: de Victoriano Ayuso es diu a més a més, que era el secretari de l'ajuntament, que la seva religiositat és regular, de conducta oportunista segons el règim, de posició social «*desaogada, falta de trato de gentes y pésima conducta con el público*», viu del sou del seu treball, es conceptua la seva actuació abans del cop d'Estat de dolenta, que s'ignora a qui va votar el setze de febrer de 1936, perquè era fora de l'Espluga en aquell moment, de després de «*la liberación: oportunista como siempre, i, finalmente, individuo de baja moral y dudoso sobre la adhesión al Régimen*».

De Josep Altarriba Piñol s'informa amb més moderació, se'l qualifica de dretes, però amb una actuació confusa després de l'entrada de les tropes ocupants a l'Espluga i es diu que el 1934 «*aproximadamente, fué procesado por estafa*».

L'informe sobre Magí Permiquel encara és més tou, se li anota que era militant del Partit Radical i que després del deu de gener, va formar part de la gestora i que havia format part del consistori de dretes posteriorment a les eleccions del setze de febrer de 1936 i que fou perseguit i empresonat pel comitè antifeixista.

De Josep Callau consta que militava a la Lliga Regionalista, a la UGT (CADCI) el gener de 1937, que era auxiliar de la secretaria de l'ajuntament i pel que fa a la conducta religiosa, moral i social, bona o regular, que havia exercit d'apoderat de la candidatura de *Unión de Derechas*, en les eleccions de 1936, perseguit i empresonat pels republicans i ara era «*Delegado de Prensa y Propaganda de FET y de las JONS*».

Finalment, l'informe de Joaquim Bosqué: 50 anys, casat, resident a Tarragona, a la Rambla, metge, amb dues filles i un fill, no se li coneixen càrrecs polítics d'abans del juliol de 1936, pertanyia al Col·legi de Metges i al sindicat UGT, se'l qualifica de bona conducta en tots els sentits, «*propia de un médico rural, derechista y simpatiza con 'Nosaltres sols'*» i que va ajudar a persones de dretes, especialment al pares paüls, considerant també bona la seva actuació després de la «*liberación*».

Aquests cinc informes estan signats per Josep M. Rendé Sabaté, amb les dades, el jutge Modolell inicia les seves actuacions, cridant a declarar diversos testimonis i ja no es tracta de la causa contra Gascón, sinó dels processats en aquest sumariíssim 2.239. El primer en declarar el dia dotze de juny de

1939 és Manel Morgades Òdena, tenia 27 anys, capellà, vivia al carrer de l'Abadia, 33, declara que l'alcalde Calbet actuava a remolc d'Ayuso, que li consta l'honorabilitat del doctor Gascón i que l'informe desfavorable sobre aquest metge fou preparat per Ayuso i altres elements, que l'informe s'havia preparat abans, i que li consta que uns vint dies enrere que fos empresonat Gascón –fins ara no s'havia fet cap referència que també havia estat empresonat– es van presentar a Tarragona a parlar amb ell [Morgades] a l'Hotel Nacional i mentre sopaven en un reservat Ayuso, Josep Altarriba i el jutge municipal actual Joan Micó Vidal, van anunciar que Gascón seria detingut per «*rojo y criminal vulgar*», dient que estaven preparant els informes complets per tal d'establir la responsabilitat de Gascón, que tot i que desconeix els detalls considera que hi havia un gran antagonisme entre Bosqué i Gascón. Segueix parlant d'Ayuso, dient que havia militat en tots els partits, persona sense escrúpols, que havia cobrat diners indegudament, explotant a persones humils d'esquerres per gestions que corresponien com a obligació del seu càrrec. Es refereix a la seva conducta moral cristiana i diu que assetjava a dones pel carrer. Hi ha un paràgraf de la declaració que el jutge l'assenyala com a «*rojo*»: ve a dir que en altres ocasions Ayuso ha donat informes d'altres persones com Miquel Sales i altres tres, jutjats pel *Consejo Permanente de Guerra* de Tarragona. El capellà castrense pare Morgades acusa a Ayuso de pertànyer a la maçoneria, que llegia premsa anti catòlica i obscena com el *Frailazo*, editada pels maçons. Diu que una de les seves amistats era Ricard Farré Climent, «*que era como cabecilla durante el dominio rojo y se sabe pertenecía a una lógia de Reus*».

En un estudi sobre el període de la II República a l'Espluga, seguint les actes municipals, veiem que si bé aquesta amistat degué existir, Ayuso va tenir molts problemes amb els regidors republicans que el volien acomiadar del seu càrrec, fent una permuta de secretari amb un altre ajuntament.

Sobre Josep Altarriba, Morgades manifesta que sap que havia pres part activa en l'assumpte Gascón i que havien preparat amb Ayuso una prova complementària als informes oficials que foren desfavorables i que en descobrir-se a temps per part de la guàrdia civil local la maniobra ja no l'havia fet pública. Li constava per declaració personal dels encartats Permiquel, Callau i Ayuso a l'advocat senyor Mullerat i que aquest li va dir al Morgades que l'escrit en qüestió el tenia Mullerat, que els autors li havien dit que el fes desaparèixer i que ell no ho volia fer, demostrant que als acusats no els interessava remoure més l'assumpte Gascón.

En parlar de la conducta personal de Josep Altarriba, declarà que havia estat perseguit per ser del Partit Radical, però que les esquerres no tenien altre motiu contra ell. Sabia que va complir una condemna per fets delictius, segons sembla per estafa o malversació de fons públics i que en el càrrec de delegat sindical a l'Espluga «*ha mangoneado en forma irregular, segun afirmación hecha al suscrito hace poco por Don Manuel Torres*», president del celler cooperatiu i pare del declarant. Com a gestor municipal Altarriba, diu que contribueix a la pèssima administració municipal i com que coneix a moltes persones es sospita que hauria participat amb altres actes greus.

De Magí Permiquel i Josep Callau, declara que foren perseguits pels esquerrans. De Permiquel li sembla que pot ser un dels que han actuat en els informes desfavorables de Gascón i que era del Partit Radical. De Callau, confirma que militava a la Lliga Regionalista, que havia estat detingut els primers dies de la sublevació militar, però que no se li coneixen actes delictius, tot i que col·laborà amb els altres encausats en aquest tema i faltant a la veritat. També signà el document que tenia l'advocat Mullerat, segons li havia dit el mateix advocat.

El futur monjo de Poblet, Morgades, continua la seva declaració parlant del doctor Bosqué. Li imputa la pressió sobre els altres per tirar endavant la denúncia contra Gascón. Diu que era subscriptor del periòdic «*Estat Català*», que ell mateix li havia dit i que pertanyia a «*Nosaltres sols*». Morgades creia que l'acusat estava penedit de la seva acció i dels errors polítics comesos, ja que d'un temps ençà actuava «*favorablement a la Causa Nacional*». Morgades interpreta les actuacions que va dur a terme, per les discrepàncies professionals que mantenien els dos metges.

Finalment, emet un judici de valor, considerant que dels cinc inculpats, Callau i Bosqué són els menys dolents i que només havien participat en l'afer. És una valoració sorprenent sabent avui que la denúncia va partir de Bosqué, però la declaració continua i diu que són el jutge municipal Joan Micó Vidal i Joan Roig Altarriba «*según unànime parecer del pueblo*», els qui estan veritablement darrera de tot el cas. Acaba dient que poden informar amb més detalls Josep M. Saragossa, persona de tota solvència moral –diu– i que coneix perfectament la vida del poble de l'Espluga, en Manuel Torres i altres persones que si fos necessari «*promete interesarian en cualquier momento*». Al peu de la declaració hi ha la signatura de Manuel Morgades Òdena, amb la del jutge instructor Modolell Barba i el soldat-secretari, Emili Sarret.

El dia tretze de juny el jutge militar redacta una providència a la Comissaria de Policia de Tarragona, per tal que s'investigui on és el document de denúncia subscrit pel doctor Bosqué, que segons es desprèn de la declaració anterior en té coneixement l'advocat de Tarragona senyor Mullerat, ordenant que aquell document fos lliurat a l'autoritat judicial i adjuntat a les actuacions.

El quinze de juny es recull la declaració com a testimoni de Pau Tarés i Franquet, de seixanta cinc anys, casat, propietari i natural i habitant a l'Espluga. Comença explicant que estava assabentat dels rumors que corrien pel poble que diversos elements «*directivos del pueblo*», estaven preparant algunes confabulacions contra Gascón, però que no creia que això arribés a induir a error a la guàrdia civil i després a la justícia militar. Li demanen els noms d'aquestes persones i diu que la denúncia la va escriure de «*puño y letra*», Ayuso i que la va signar Bosqué. Declara que no sap on és el document i que creu que fou aquesta denúncia la causa de la detenció de Gascón. Se li pregunta si coneix alguna altra persona que hi intervingués i respon que sap que n'estaven al corrent l'alcalde i el jutge municipal. Sobre Josep Altarriba manifesta les mateixes coses que ja coneixem i que respecte les irregularitats que s'estan produint en aquell moment al poble, en poden parlar millor l'alcalde i el jutge de l'Espluga.

En parlar de Bosqué, exposa: «*perteneció al grupo separatista 'Estat Català'. Que lo sabe entre otras cosas porqué en diciembre y enero del treinta y cuatro al treinta y cinco, el declarante en Tarragona intervino en determinadas gestiones para la provisión de la plaza de médico del Balneario de Espluga, en el gobierno civil se discutió ampliamente la filiación de dicho médico, el cual obtuvo la plaza gracias a la presión de la Generalidad*».

A més a més, a Tarés li consta que exhibia públicament la premsa que editava el partit anomenada «*Nosaltres sols*» i que en les darreres eleccions, [febrer de 1936], va fer propaganda pel Front Popular, a les ordres del doctor reusenc Emili Briansó i Planas, que fou elegit diputat i que era el director del sanatori mental de Reus.

De Permiquel destaca que era una persona decent, influïda per la seva enemistat amb Gascón i que s'havia deixat portar signant el document amb la resta, de Callau que era el cap local de la Lliga Regionalista, fervent catòlic i de dretes i que per això havia estat perseguit. Li estranya la seva participació, ja que sempre li havia sentit lloar les condicions personals i professionals de Gascón.

Carrega més la nota sobre Ayuso de qui diu que era una persona odiada per les dretes i les esquerres per les seves irregularitats administratives i «*la explotación indigna de su cargo*». Sabia que havia marxat a Terrassa, on vivia amb un fill seu, militant d'esquerres, i que això li permeté obtenir pel seu pare un càrrec on va poder anar tirant endavant. En entrar els feixistes al poble, fingint-se perseguit, va retornar a l'Espluga com si res hagués passat. Puntualitza, a preguntes del jutge militar, que Ayuso era qui va organitzar la denúncia a Gascón i finalment que havia estat processat feia anys per irregularitats administratives en el municipi de Santa Bàrbara (Montsià) i que el seu comportament moral feia parlar negativament i causava escàndols, la qual cosa lamentava profundament la seva família. Pau Tarés signà la seva declaració.

L'endemà, dia setze, declarà Manuel Morgades Torres, de cinquanta sis anys, nntre altres coses, Morgades explica que a primers de maig, abans de la detenció de Gascón, van cridar a un fill seu a l'ajuntament per tal que signés la denúncia que estaven preparant contra el metge. També van intentar convèncer al rector i així protegir-se amb l'església per la seva mala acció. Qui va explicar a Morgades la veritat del que es tramava, comenta que fou el farmacèutic Cabeza, que li va dir que hi havia també les signatures de les viudes Maria Altarriba Piñol i Teresa Llorach Pau. Quan fou detingut Gascón, Cabeza li va dir a Manuel Morgades Torres, que el complot havia tingut el seu efecte. Considera més responsables del tema a Bosqué, Ayuso i Altarriba. Callau és arrossegat per ser un subordinat d'Ayuso i Permiquel, «*por tontería, pues le cree bastante negado en cuestión de inteligencia*». Ignorava si altres autoritats van emetre informes desfavorables de Gascón. Parlant particularment de Josep Altarriba, ratifica que no el considerava desafecte al règim, però que no li mereix confiança pels seus antecedents i que ha estat un error lamentable que se li confiés un càrrec públic.

Parla d'Ayuso sense aportar res de nou, de Bosqué confessa que és un apassionat contra Gascón, molt voluble políticament, actuant en partits oposats. És contundent en contra del jutge Joan Micó, de qui diu que «*es persona indeseable para el cargo que ocupa*» i parla d'una altra persona militant del Partit Republicà Radical i poc escrupolós: Joan Roig Altarriba, que també està darrera de les actuacions contra Gascón, tot i que pot ser que hagi actuat influenciat.

El dia disset de juny una nova providència del jutge militar Modolell Barba, detalla que les investigacions de la policia sobre el document que guardava Mullerat havien donat el seu resultat i que junt amb unes ratlles manuscrites pel mateix advocat i un ofici que acompanya tot el dossier, s'incorporaren a la causa del sumaríssim 2.239 que estem estudiant.

Mullerat escriu: «*Por encargo del secretario o alcalde de Espluga de Francolí, me entregaron el adjunto pliego para hacer a la vez entrega al ilustre señor auditor de guerra a quien (...) entregarlo, juntamente con don Antonio Bosqué Llobet, ayudante de Obras del Puerto, que se negó a ello por estimar que no teníamos interacción en el juicio sumarísimo y que requerido por el agente de policia, C. R. R. hago entrega del meritado documento a los efectos de justicia*». Entre els documents del sumaríssim 2.239, hi ha una còpia del rebut que la policia va fer a Josep Mullerat i Soldevila, on es diu que li havien lliurat aquell document per la seva aportació a l'auditoria de guerra i que fa referència a «*lo decretado por el delegado de Información e Investigación de esta villa, señor Altarriba en relación a la depuración del Médico Titular señor Gascón, constando de siete pliegos*». Aquest rebut porta data dos de juny de 1939.

El jutge militar, amb tota aquesta documentació completada –ja hem anotat abans que el referit document de set pàgines no forma part del sumaríssim 2.239– reprèn la recollida d'informació cridant

en primer lloc el dia 22 de juny, a Josep Siscart Carbó, de 54 anys, casat, secretari del jutjat municipal de l'Espluga de Francolí, natural de Tremp i resident a la vila.

Respon a preguntes del jutge que ell va fer-se càrrec d'aquella secretaria el vint d'abril i que aquests darrers temps ha vist per la seva feina un escrit amb un to apassionat, organitzat entre diverses persones que estaven en contra del doctor Gascón. Cita Joan Altarriba i la seva germana Maria, viuda del farmacèutic Joan Jornet, que diu, sembla que per qüestions de la farmàcia estaven enemistats amb el metge, i també entre els organitzadors esmenta a Joaquim Bosqué. Pel que fa a les altres persones, Siscart diu que li sembla que van fer-ho sense cap malícia i que només hi té responsabilitat Josep Altarriba, primer tinent d'alcalde i el secretari de l'Ajuntament Victoriano Ayuso. A Siscart, el jutge militar li va llegir l'informe elaborat contra Gascón, intentant esclarir quines persones podrien tenir més participació activa en el tema, opina que no creu capaç a Callau Sala ni a Magí Permiqúel, en canvi reitera la seva convicció sobre Josep Altarriba. Al final del testimoni, el jutge treu les seves conclusions, tot i que no correspondria, ja que es tracta solament de la declaració d'un testimoni, després de la lectura de la declaració, la signa Josep Siscart.

En la mateixa data del 22 de juny, i responent el requeriment del jutge Modolell de data tretze, el cap de la guàrdia civil de l'Espluga, Marcelo Fernández, subscriu els nous informes elaborats sobre les persones encartades. D'Ayuso no aporta massa novetats, només que era militant del partit lerroquista i fou destituït durant el període de la revolució pel comitè. D'Altarriba, també proporciona noves informacions negatives. Fixem-nos que sempre s'atenia a allò que convenia en cada moment i ara tocava dir que aquests eren els dolents. Afegeix, però, una consideració: *«en los primeros momentos de ser liberado este pueblo, recuperaba para sí todo lo que hallaba a su paso, diciéndose también que requisó cinco colchones de una casa»*. Això, si com sembla era veritat, com altres coses que oportunament enumerarem, ja es devia saber abans i en canvi havien passat més de cinc mesos des del deu de gener. De Permiqúel informa favorablement, excepte que està actualment mal conceptuat a causa de la seva intervenció en la requisita de materials i utilitatges, tot i que sembla –diu– que induït per Altarriba. De Callau ens aporta alguna novetat: quan va iniciar-se el període revolucionari, va ser destituït d'oficial de secretaria i recaptador municipal i va marxar a Barcelona, on va ser secretari de la col·lectivitat de pintors afecta a la FAI, *«vivió aproximadamente un año en un chalet requisado, se tienen noticias también de que quiso afiliarse al Ateneo Republicano Federal, donde no fué admitido»*. El titlla d'acomodati per conservar el sou i el treball. Finalment, oficia l'informe de Joaquim Bosqué. Torna a dir que tot i ser de dretes, a les eleccions de 1936 va fer propaganda per Emili Briansó, de Reus. Quan es perseguia als pares paüls per part del Comitè antifeixista, diu que Bosqué en va amagar alguns d'ells i a l'industrial i botiguer Ramon Bou. En ofici a part, el guàrdia civil Fernández Temprano, tramet al jutge militar els cinc informes. Encara es parla del número de sumaríssim 180, tot i que després, en passar a Tarragona, es convertirà en el 2.239.

Recordem que aquests informes s'elaboraren quan els cinc processats ja eren a la presó de Tarragona. Així doncs, a partir del dia 23, el jutge militar els hi pren la declaració indagadora.

Ayuso confirmà que va escriure l'informe sobre Gascón, que havia demanat el jutjat de funcionaris i que només va reflectir el que li deien les persones informants. Nega que hagués parlat del tema en el sopar que es va fer a l'Hotel Nacional a Tarragona. Exposà que havia sabut per referències que Gascón era de la Falange, ell no va fer res més que complir amb el seu deure professional i esmenta com a testimonis de descàrrec a Salvador Minguella Josa i el rector Joan Badia.

Josep Altarriba també testificà davant del jutge militar. A part de ratificar el contingut del primer informe contra Gascón, diu que l'únic que sabia d'ell era que s'havia fet seu *un xarret del* Balneari, de la finca de Poblet i que només va aportar aquesta informació. Que no havia tingut cap enemistat amb Gascón, només que era coneixedor de les desavinences amb el seu cunyat farmacèutic, Joan Jornet i la seva germana, vídua. Explica que en la reunió on es va redactar l'informe, cadascú donava l'opinió del que sabia i que per exemple Callau Sala va manifestar el contingut de les paraules de Gascón durant la visita als empresonats de dretes que tenia el comitè. Creu convençut que Gascón ha donat sempre el seu suport als moviments socialistes. Finalment, relata que va conèixer la denúncia signada per Joaquim Bosqué en la què hi va intervenir el seu germà Joan Altarriba, que aleshores era cap d'informació i investigació de la FET i de les JONS a l'Espluga de Francolí, però que no recorda si mai han parlat amb ell d'aquest assumpte. Com a testimonis de descàrrec esmenta a mossèn Francesc Miquel i Carré, que vivia al carrer de Sant Josep i a Pau Tarés.

Seguidament el mateix dia declara Magí Permiqúel, reconeixia que se l'havia detingut per les acusacions falses que es van fer en l'informe de l'Ajuntament al Jutjat de Funcionaris, contra Gascón. Sobre la seva intervenció en aquest informe respon que es va reunir la gestora municipal en ple i que ell va trobar bé el que s'hi deia, entre altres coses el que havia passat a Vilafranca del Penedès, durant la Segona República, quan dos elements del comitè local van anar-hi amb el cotxe conduït per Gascón i afirmà que no es pot considerar que Gascón actués per voluntat pròpia, sinó coaccionat. La seva presència en aquella reunió va ser més àviat informal i pressionat per Josep Altarriba. Que hi havia present a la reunió el jutge Joan Micó i Joan Roig, que eren els que més enverinaren l'informe contra Gascón, acusant-lo d'actes delictius, esmenta com a testimonis de descàrrec a mossèn Francesc i a Manuel Torres.

En el torn de Josep Callau Sala, de quaranta anys, afirma que s'assabentà del que es tramava contra Gascón pocs dies després de retornar a l'Espluga i recuperar el seu lloc de treball a l'Ajuntament. Allà va veure damunt la taula de l'alcalde, un document signat per Bosqué i Joan Altarriba. El jutge instructor li mostrà un document i ell confirmà ser el mateix. Al cap de pocs dies el va cridar l'alcalde Antoni Calbet i li va preguntar què sabia de l'actuació de Gascón el dia de l'empresonament d'algunes persones de dretes i que Gascón va anar-hi. Diu que el motiu principal de la visita va ser fer-los-hi saber, de part del *Panxonet* (Josep M. Franquès), que no els hi passaria res en el cas de mort de les ferides curades per Gascón i que després va pronunciar diverses paraules «*laudatorias del movimiento rojo*». Continua relatant que Gascón va dir tot allò per evitar l'assetjament dels del comitè, que escoltaven rera la porta, posteriorment ho havia comentat amb Salvador Porta Bernat i s'estranyà que la seva versió no fos recollida degudament en l'informe. Després d'intentar eludir la participació, dient que no havia estat present tot el temps en la reunió i que ell només podia escoltar, carregà contra Josep Altarriba i Victoriano Ayuso, que considerava «*indignas de figurar con cargo público*». Reafirma la conducta d'Ayuso, que exigia diners per fer determinats tràmits de quintes o altres. Confirma que és cert que ell va formar part de la Col·lectivitat de Pintors com a comptable, per a poder viure a Barcelona. Que el xalet on vivia no era requisat, sinó que pagava un lloguer mensual de cinquanta pessetes i que no ha quedat a deure res, podent-ho certificar el cap d'Investigacions que havia anat moltes vegades a veure'l i Salvador Porta, a qui proposa com a testimonis de descàrrec, també afirma que no és cert que es volgués afiliar a l'Ateneu Republicà Federal.

El darrer testimoni és Joaquim Bosqué, de 46 anys, ell no havia tingut relació amb els membres de la Comissió Gestora de l'Espluga per a induir-los a fer un informe desfavorable de la conducta de Gascón, que s'havia limitat a fer la seva declaració davant el delegat d'informació local. Ignorava quin ús han fet d'aquell document les autoritats locals i que no creu que Gascón s'hagués posat al costat dels elements socialistes. Que no creu, malgrat el que va declarar, que el fet d'emportar-se els ferits de Solivella fos per les seves simpaties marxistes, sinó per «*egoísmo personal*». Després d'escoltar la lectura del contingut d'aquell informe, declara que les seves manifestacions podien haver influït, però augmentant els càrrecs que es feien contra Gascón de manera falsa, que de saber que portaria aquestes conseqüències s'hi hauria oposat rotundament malgrat la seva enemistat amb l'altre metge. Demana que s'adjunti a les actuacions la convocatòria que va rebre de part del delegat de Falange, acaba dient que no havia fet propaganda per Briansó i que no el va votar, que no tenia res a veure amb l'organització «Nosaltres sols» i cita com a testimonis de descàrrec a Salvador Minguella i Ramon Dalmau i Prats, les cinc declaracions daten de 23 de juny de 1939.

L'endemà el jutge militar pren declaració als testimonis de descàrrec: mossèn Josep Canyellas Josa, Salvador Minguella Josa, Pau Tarés Franquet, mossèn Francesc Miquel Carré, Manuel Torres Francesch, Josep M. Rendé Sabaté, Salvador Porta i Bernat i Ramon Dalmau i Prats. Dels dos preveres i de Salvador Minguella, hi ha dues declaracions en la mateixa data, ja que en cadascuna es fa referència específica d'un dels acusats. Els testimonis parlen de com d'esvalotat ha estat el poble per aquest afer i miren de contemporitzar, sense mostrar-se rotundament ni en favor ni en contra. A continuació, Modolell Barba redacta l'acta el mateix dia, un per un ressegueix els càrrecs dels cinc imputats, es parla que si no s'haguessin advertit a temps les falsedats que contenia l'informe contra Gascón, potser un innocent hauria rebut la imposició d'una pena considerable, «*con grave quebranto además de la justicia que encarna el Glorioso Movimiento*». Cita per a cada un dels acusats els documents testificals on consten els càrrecs que se'ls imputen. D'Ayuso conclou que ha estat el propulsor «*descaradamente de esta acción criminal*».

De Josep Altarriba posa de manifest, a part de recollir els càrrecs que se li imputaven, que la informació dels testimonis de descàrrec li és desfavorable perquè confirma la seva participació en l'ordit contra Gascón i només assenyala en favor seu que durant el «*dominio rojo*», va afavorir al seu germà i a dos persones més. En la conclusió sobre Magí Permiquel diu que el considera un home «*de pocos alcances*» i influenciable i que la seva actuació en aquest cas va ser per iniciativa d'altres persones i en favor d'ell, diu que tenia antecedents favorables a la «*Causa Nacional*». De Josep Callau, el jutge militar extreu que va fer una interpretació maliciosa d'una conversa amb un dels testimonis de descàrrec i que ha intentat fer veure que ell no hi tenia massa a veure, però el jutge creia que estava demostrada la seva participació. Inicià les conclusions sobre Bosqué, afirmant que fou l'inductor de l'informe amb calúmnies sobre Gascón. És la més extensa i la que més informació aporta: la denúncia una vegada signada fou retinguda per l'alcalde, després es va intentar fer-la desaparèixer, quan els inculpats ja estaven empresonats, però que les gestions de la policia van ser satisfactòries i van trobar aquell text. Tant la testificació de Bosqué, com la indagadora d'ell, mostren a criteri del jutge que la seva influència fou determinant en el cas. Tot i que li reconeix que és una persona catòlica i honorable, conclou que va participar activament en les falses acusacions contra el seu company de professió. Considera que si bé ara sembla penedit d'anteriors errors, consta documentalment la seva militància política i la col·laboració

en la campanya del que després seria diputat al parlament, Emili Briansó, de Reus. També recull que durant els primers dies de la Revolució va ajudar a alguns religiosos.

En el primer *Considerando*, conclou: «*que tales hechos se hallan comprendidos en las disposiciones del bando de Guerra de 26 de enero de este año, en relación con el apartado C del artículo 5º, de la parte dispositiva del bando de 28 de Julio de 1936*».

En el segon, que els considera responsables, que s'han practicat les diligències oportunes d'acord amb el paràgraf B de l'article 4t. del decret de primer de novembre de 1936, en relació amb el primer de 27 de gener de 1937, procedeix a donar per acabat aquell procés. Els declara processats i subjectes a les responsabilitats pertinents i mana que es trametin les actuacions al *Consejo de Guerra Permanente en Tarragona*.

La següent diligència és per fer constar que el sumari consta de 53 folis útils. En aquella mateixa data, 24 de juny, es passa al president del Consell de Guerra i s'ordena l'ingrés a la presó provincial dels cinc acusats, però el jutge militar ho creu insuficient, i atenent que en les actuacions d'aquest sumariíssim es parla d'altres persones que podrien haver participat en fets delictius, mana que es tregui testimoni de particulars per trametre-ho a l'auditor de guerra.

Com hem vist, doncs, són persones rellevants en la repressió espluguina i ara el procés s'havia obert contra ells, no és un cas aïllat el de l'Espluga, on els mateixos falangistes es malfiessin uns dels altres i es delatessin entre ells: tot s'hi valia. Ens faltaria estudiar l'expedient sobre la depuració, si és que va existir i el d'empresonament de Perfecto Gascón Bardají.

Hom volia demostrar que hi va haver errors en l'acusació del doctor Gascón i a la vegada es pretenia deixar en bon lloc i com a persones addictes al nou règim als processats, un dels testimonis havia declarat que s'acusava al doctor Gascón sense fonament i per enveja, un altre posà de manifest les diferències entre les autoritats locals i el metge. Hi ha qui manifestà que va signar un document contra Gascón, ignorant el contingut i passà les responsabilitats al secretari de l'ajuntament. Tots els informes facilitats fins aquell moment eren desfavorables a Gascón. El 31 de maig els cinc personatges havien estat empresonats a Tarragona. Algú, però va moure fitxa i s'hagué de recular.

El Servei d'Informació i Investigació de la Falange local va emetre cin informes, algun dels acusats és titllat d'oportunista després de l'ocupació feixista, a d'altres se'ls tracta amb més consideració per part dels seus propis partidaris, però ja es començava a albirar la divisió, que com a gairebé arreu, es produiria entre els franquistes, que a l'Espluga va durar molts anys. Els testimonis que declaren en aquesta causa promoguda contra cinc dels seus mateixos companys, són una font d'informació verídica o no, però que contrastada queda clar que anava encaminada a culpabilitzar a alguns i deixar impunes els altres.

L'assumpte havia començat per la denúncia del doctor Bosqué contra el seu company de professió i metge titular el dotze de febrer de 1939, després d'aquesta primera part cal passar al Consell de Guerra contra els cinc processats.

El dinou de juliol de 1939 s'acorda pel president del Consell de Guerra que passin els autos al governador civil per si estima posar alguna sanció. La conclusió és el sobreseïment de la causa el 23 d'octubre, tot i que se'ls posà en llibertat el trenta de setembre de 1939, el gener de 1944 encara es donaven diligències sobre el cas, fins que l'onze de febrer d'aquell any la Capitania General de la 4a.

Regió arxivà el cas sense més tràmits. Es van unir a la causa prop d'un centenar de documents aportats per familiars i amics de cadascun dels processats.

D'acord amb el que establia l'article 538 del codi de justícia militar, l'auditor de guerra, el 23 d'octubre ordenà la llibertat definitiva i que es trametés testimoni de particulars al general en cap de la 4a. Regió Militar amb seu a Barcelona. Es deixà a part a Joaquim Bosqué, però dels altres quatre s'envia testimoni al governador civil perquè prengui les mesures que cregui convenientes, referent a la continuïtat en els càrrecs públics que ocupaven a l'Espluga, Ayuso, Altarriba, Permiquel i Callau.

El 27 de novembre de 1939 es passa la causa al jutge militar permanent de Valls–Montblanc pel seu compliment. El jutge responsable d'aquell jutjat és Ildefonso Fernández Feroso, tinent honorífic. El dia primer de desembre de 1939 emet una certificació nomenant secretari per a les futures actuacions al soldat del «*Regimiento de Infanteria Gerona, número 18*», Manuel Cabré Compte. Amb la mateixa data, des de Valls, es dona per rebuda la causa i es redacta diligència de notificació als processats. El secretari dona compliment a l'ordre i els comunica amb la lectura íntegra l'acord del Consell de Guerra i el decret de l'auditor.

El nou d'agost de 1940, es fa càrrec del jutjat militar número 1 de Tarragona Florencio García Mariño, actuant com a secretari en la continuació de les diligències el soldat Joan Domènech Piñol, alferes provisional d'infanteria. Amb data 24 d'agost de 1940 es rep ofici del governador civil i s'adjunta a la causa, tot plegat es passa al *Juez Militar de Liquidaciones*.

L'onze d'octubre de 1941, Antonio Gómez Mayans, tinent d'infanteria, jutge instructor del sumaríssim que estudiem, lliura, per ordre del governador militar de Tarragona al tinent d'infanteria Luis de Pedro Muñoz. Aleshores ja consta de 59 folis numerats. Serà aquest darrer que el 28 de desembre de 1942, actuarà com a jutge instructor del jutjat militar de liquidacions de Tarragona, a qui correspondrà la tramitació del procediment, es nomena secretari al soldat Daniel Beamud Martínez. El nou governador militar de Tarragona el dia 28 de desembre de 1942 ordena es passi la causa al comandant d'infanteria Josep Torrell Trillas, jutge instructor del jutjat militar número 1 de Tarragona. El vuit de febrer de 1943 la causa encara circulava de jutjat en jutjat. Aleshores ja s'havia jubilat el responsable i ordena que el traspàs al capità d'infanteria Carlos Arnau Rodríguez, però no s'acaba aquí. El tretze de gener de 1944 un nou jutge continuaria la causa: Angel Gómez Sánchez, capità d'infanteria i nomenaria secretari al soldat Joan Alegre Nebot.

En aquesta darrera data, el nou jutge disposa que s'enviïn testimonis de la causa al *Consejo Superior de Justicia Militar* i al capità general, dels cinc processats, i al governador civil, de tots menys Bosqué; al Col·legi Oficial de Metges, tot el que fa referència Joaquim Bosqué i a l'Ajuntament de l'Espluga el que es refereix a Victoriano Ayuso. Amb data divuit de gener consten els rebuts de la documentació per part de la Capitania General de la 4a. Regió Militar, que els va trametre al Consell Superior del Col·legi de Metges, signat pel secretari Joan Solsona Isern. Els oficis de rebuda de la documentació del govern civil són del dia 25 i el de l'alcaldia de l'Espluga signat pel batlle Joan Carreras, del 29. L'Estat Major de Capitania amb data 24 de febrer de 1944, comunica que s'han arxivat sense més tràmits tots els testimonis rebuts. Encara el dia dos de març, la direcció de la presó provincial de Tarragona, en resposta a la petició del jutjat militar de liquidacions comunica que els processats foren posats en llibertat el trenta de setembre de 1939, i indica la residència de cadascú, finalment, dos dies després s'envia tot l'expedient, que ja acumula 76 folis, a l'auditor de guerra a efectes d'estadística i arxiu definitiu. La fitxa

d'Estadística Criminal de Guerra està feta conjuntament per les cinc persones, amb data 27 de març de 1944 i hi consta el delicte de *Rebelión*.

Si ens aturem als documents adjunts, primer hi ha una relació dels documents de descàrrec, presentat quan el sumaríssim encara portava el número 180 del jutjat militar de Montblanc: Josep Callau Sala, deu documents presentats per la seva esposa; Josep Altarriba Piñol, vuit documents presentats també per la seva muller; Magí Permiqel Civit, sis documents presentats per Pilar Altarriba i Assumpció Segarra i també aportats per aquestes els dinou documents relatius a Joaquim Bosqué Llobet.

En els documents a favor de Victoriano Ayuso, n'hi ha un de la Falange de Tarragona, testificat per Enrique Guasch Giménez, un manifest redactat per Josep Mullerat Soldevila on hi diu, entre altres coses favorables, que havia estat president del Col·legi provincial de secretaris d'ajuntament. El delegat provincial de Falange de Tarragona, Ricomà avala els antecedents de Mullerat. Josep Ixart i de Moragas, advocat de Tarragona, diputat segon del Col·legi d'advocats i secretari del Tribunal Tutelar de Menors, defensa la personalitat de dretes d'Ayuso i diu que durant la dictadura de Primo de Rivera estava afiliat a la *Unión Patriótica*, reiterant el que diu Mullerat. El document està escrit amb la mateixa màquina. Mossèn Josep Canyelles, rector de l'Espluga certifica la bona conducta religiosa d'Ayuso abans i després del cop d'Estat, amb assistència cada diumenge a missa i diverses vegades a l'any a rebre la comunió. Hi ha també un certificat de l'alcalde Antoni Calbet Pujol, dient que havia «*sido destituido por las hordas rojas*», de conducta «*intachable, católico*», etc. Tots aquests documents estan datats a final de juny i primer de juliol de 1939, quan Ayuso i els altres processats havien estat empresonats. Cal remarcar que les mateixes persones, especialment l'alcalde i el que feia les funcions de rector, mossèn Canyelles, en aquests testimonis diuen coses molt diferents de les que van testificar després davant el jutge Modolell, que instruïa el sumaríssim 2.239.

Abans hem parlat dels testimonis de particulars redactats pel jutge militar Angel Gómez Sánchez, doncs en aquest punt de l'expedient trobem un certificat datat el dotze de gener de 1944 en què es resumeix tot el que s'havia acumulat sobre Victoriano Ayuso i que com amb els altres cinc personatges és el document que es va trametre al Consell Superior de Justícia Militar, al govern civil i a Capitanía.

En relació a Josep Altarriba Piñol, presenta un escrit al seu favor el dotze de juny de 1939, la seva esposa Ester Roig Avila. El document pretén aconseguir la llibertat d'Altarriba i enumera els testimonis que acompanya, tot avalat per la signatura del delegat local d'informació i investigació de la Falange local Josep M. Rendé Sabaté: un certificat de l'alcalde, un del propi Rendé, un del jutge municipal Joan Micó Vidal, un de mossèn Francesc Miquel i Carré, un altre del prevere Josep Muntanyola i Llorach, alferes capellà del quart batalló del regiment d'infanteria Palma núm. 36, datat a Reus i com tots els altres a primers de juny de 1939, un de Ramon Dalmau i Prats. Alguns d'ells al peu porten l'aval del delegat de Falange Josep M. Rendé. Hi ha també una declaració signada per les vídues Teresa Llorach (de Josep M. Bernat), Maria Altarriba (de Joan Jornet), de Maria Rius (de Cosme Guiu) i d'Encarnació Llorach (de Sebastià Muntanyola). La superiora de les Germanes Carmelites, Josepa Sabaté, també certifica la bona conducta de Josep Altarriba. Un grup de veïns amb prop de trenta signatures, els noms dels quals són ben llegibles surten en defensa de l'empresonat: Joan Calbet, Joan Roig, Antoni Andreu, Ramon Roig, Ramon Bou, Jaume Rué, Manuel Morgades Torres, Josep Farran, Pau Tarés, Francesc Fonoll, C. Marco, Pilar Josa, Dolors Pallàs, Jaume Torres, Pere Piñol, Salvador Sanjuan, Antoni Roig, Salvador Porta, Josep

Morgades, Josep Micó, Manuel Morgades Òdena, Pau Piñol i Rosich i Ramon Rosell. Amb petites variants eren les mateixes persones que havien signat a favor dels altres empresonats.

Finalment, també hi trobem el resum dels testimonis de particulars elaborat pel jutge Angel Gómez Sánchez el 1944, malgrat que tots els documents estan datats entre el dia set i el tretze de juny de 1939.

Troblem els documents presentats per Pilar Altarriba (germana de Josep Altarriba) i Assumpció Segarra (esposa de Josep Callau Sala) a favor de Magí Permiqel: el certificat de l'alcalde Calbet, el testimoni de les quatre víudes, el de mossèn Miquel, Rendé, el jutge Micó i un de diversos veïns amb divuit signatures. També aquests testimonis són diferents dels que els mateixos protagonistes faran pocs dies després davant el jutge militar de la causa. El 1944 també es redactarà un resum certificat pel secretari del jutge Angel Gómez.

La presentació dels documents de descàrrec de Josep Callau Sala, la fa la seva esposa Assumpció Segarra i Salvany en data tretze de juny de 1939 al jutjat militar de Montblanc, acompanya un certificat de Joan Micó, jutge, de la Jefatura local de la FET i de les JONS, signat per Josep M. Rendé, una declaració de Matías Sala Montserrat, una de Salvador Porta Bernat, de Ramon Bou i Magrans i de Ramon Dalmau i Prats. Pau Tarés i Josep Ferran signen un certificat com a ex-presos polítics de II República i un total de trenta veïns, incloses les víudes esmentades abans, també signen una manifestació a favor de Callau Sala. En cap d'aquests documents s'esmenta el veritable motiu de l'empresonament d'aquestes persones, fruit de la falsedat de les acusacions contra Gascón. Només es tractava de demostrar la bona conducta religiosa i moral dels processats i aconseguir la seva llibertat, tot i que després les coses canviessin de caire i el sobresseïment de la causa iniciada contra ells, aconseguís l'efecte desitjat. Mesos després, una vegada comprovat que la falsedat que havien endegat contra Gascón no havia tingut més conseqüències, tornaven a casa.

Els documents presentats en favor del doctor Joaquim Bosqué, sí que tenen una procedència sensiblement diferent. En primer lloc trobem un certificat de Josep Costa Compte, tinent de complement amb destinació al «*Batallón de Guarnición núm. 353, 2a. Compañía a la Coruña*», data del 22 d'abril de 1939, abans que fos empresonat Bosqué i la garantia de la signatura de Josep Costa la fa el capità en cap del referit batalló. Josep Costa Compte, era el propietari del Balneari de les Masies, comprat en subhasta pública a mitjans de juny de 1936, per haver estat embargat a l'anterior propietari Salvador Roca i Ballber, on Bosqué havia exercit la seva professió. Recordem que aquest fou un dels punts de conflicte amb el doctor Gascón.

L'alcalde i el cap local de Falange de Vallclara, certifiquen la bona conducta i l'adhesió al «*movimiento nacional*» de Bosqué, malgrat que el document no ho diu, Bosqué havia exercit de metge a Vallclara. Hi ha el certificat de l'alcalde de l'Espluga Antoni Calbet, un d'Antoni Carreras Poca, alferes de complement d'enginyers del servei de correus de Tarragona i Lleida, un de Josep Vidal Micó, propietari de l'*Hotel del Centro* a les Masies, el certificat de la Falange de l'Espluga, signat per Rendé, que a més a més garantia les signatures dels anteriors documents, un de Falange i un altre de l'alcaldia de Vilanova de Prades, el de la germana Josepa Sabaté, superiora del col·legi de les Carmelites, la declaració d'un grup de veïns i de les viudes esmentades anteriorment, un del pare paül Josep Muntanyola, del rector de Vallclara Miquel Amorós, de mossèn Francesc Miquel de l'Espluga, de mossèn Ramon Serra, rector de Vilanova de Prades, de l'alcalde de Vilanova de Prades Josep Miró, un d'un veí de Vilanova que signa Josep Musté, un certificat del superior del pares paüls Ricard

Lacorte Bonet, datat a Mallorca el tretze de juny i dels paüls Jaume Ramis Perich i Josep Balletbé Artés, superior i sacerdot, respectivament de la Congregació de la Missió de Sant Vicenç de Paül, residents a la casa de la congregació a Barcelona. La totalitat dels documents va ser presentada entre el dia deu i el setze de juny de 1939 al jutjat militar número 7 de Montblanc, per l'esposa de Bosqué, Nativitat Anguera Roset. El darrer dels documents és el resum redactat el 1944 pel jutge de liquidacions Angel Gómez, on es recullen literalment, l'acta resum del jutge Modolell de 24 de juny de 1939, l'acord del consell de guerra de dinou de juliol i el decret de l'auditor de guerra de 23 d'octubre del mateix any.

Amics i adversaris

Dels dos capítols anteriors podem extreure dues relacions de noms: els amics i els adversaris, per no dir enemics, de Perfecto Gascón. Començant pels primers, hem de citar alguns espluguins, tot i que alguns d'ells havien estat processats pels franquistes:

- Daniel Trullols i Vidal, (a) Daniel del *Valent*.
- Josep M. Franquès Rosell, (a) Josep M. *del Panxonet*.
- Josep Callau, (a) Pepe de la *Gaietana*.

La mare se l'estimava molt al Daniel. Va enviar des de la presó de Tarragona, el juny de 1939, una tarja postal amb un retrat de Franco al davant i un text entenedidor al darrera:

«Perfecto Gascón,

Distinguidos amigos: Les mando a ustedes esta comunicación:

Ayer dia 27 me hicieron el juicio y el resultado de las denuncias que han logrado, que ni en sueños habría podido pensar que pudiera haver gente capaces de inventarse unas mentiras tan grandes y con tanta maldad, para que pudieran con sus mentiras

A la muerte lo han logrado, que no me importa, también mataron a Jesúcristo y todas las épocas muestran de alguno y esta vez me toca a mi.

Sólo me resta en estos momentos mandarles mis últimos saludos para los dos y beso para cada hijo. Su fiel amigo Daniel Trullols».

Hi ha algunes paraules difícils d'entendre. Està escrit amb un llapis de color blau i per algú que ha estat condemnat a mort. El dia 27 de juny de 1939 a Tarragona es va celebrar el judici sumaríssim de la causa 136, número d'Auditoria 1.808. En la mateixa causa hi havia un altre espluguí, Ignasi Fabregat i Donés, que fou condemnat i afusellat. Fabregat també va deixar escrit un text escruixidor, en un full de llibreta que la família pogué recuperar amb les poques coses personals que els hi lliuraren després de la seva mort.

Daniel Trullols Vidal tenia 37 anys, estava casat amb Maria Fort (o Tost?) i Aixelà. La sentència el considerava afiliat a la CNT FAI, *«de ideas avanzadas, es uno de los dirigentes del pueblo, toma parte en el frustrado desembarco de Mallorca, donde fue con los sindicatos armados, actua al lado del comité rojo en todos los desmanes, participa en varios registros y, en camión, sale por los pueblos de alrededor, imponiendo el terror, y al pueblo de Solivella, para sofocar el Alzamiento de las personas derechistas, sin conocerse la participación que allí tuviera, marchando después voluntario al frente en el ejército rojo».* La pena de mort li fou commutada i el 1942 el posaren en llibertat provisional.

A casa era molt apreciat, ens portava llenya pel foc, sempre deia que no havia aixecat mai una arma. La mare, que era monàrquica i de dretes, va jutjar malament el règim del dictador Franco. No era per allò que li semblava que havien guanyat la guerra. Mira que hi havia gent al poble que la va molestar abans i sobretot durant la guerra. Ella sempre va tenir una actitud humil i afectuosa amb tothom, res de revenges, amor, estimació, fins i tot als enemics i adversaris. Així era aquella noieta de Valls que s'havia enamorat del metge de l'Espluga de Francolí.

Entre els forasters, tenien un pes important els reusencs, Jaume Segarra i Matas, José López de Haro, Martí Valls i Querol. Podria ser que també hi hagués alguna intervenció del general Gambara.

Entre els espluguins que van actuar en contra de Gascón, al marge dels cinc falangistes processats i empresonats, hauríem de repetir el nom de les vídues de les víctimes de juliol de 1936 a l'Espluga de Francolí, però cal afegir-hi aquelles persones de dretes que en esclatar la revolució foren empresonats pel comitè antifeixista: Pau Tarés, els religiosos i religioses, com Ricard Lacorte, Francesc Domènech, Francesc Miquel, Abdó Saragossa, l'alferes capellà Josep Muntanyola, etc., probablement pressionats per les autoritats locals del règim vencedor, i que alhora sortiren en defensa dels falangistes espluguins empresonats per fals testimoni.

Aquestes persones van calcular malament les seves forces, en no tenir en compte quines eren les veritables possibilitats del seu èxit en emprendre les accions contra Perfecto Gascón, el qual que disposava d'elements influents entre els guanyadors de la guerra, a Tarragona capital i a la demarcació. Gascón s'havia guanyat el prestigi amb el seu rigor professional, no parlava mai de les coses de casa, tampoc del conflicte, ni del què li havia passat.

Havia penjat la bandera republicana, al balcó de cal *Sagal* la nit del 14 d'abril de 1931. El 1939 va posar una bandera espanyola de dalt a baix del mateix balcó. Els comandaments militars italians amb el general Gambara al front, s'havien instal·lat a casa seva i allí es feren les primeres accions del nou règim a l'Espluga. La família varen tardar tres o quatre dies a tornar al poble.

Tenia una fotografia de Calvo Sotelo penjada al despatx. En pocs mesos es va adonar que Franco no seguia el camí que s'havia previst acabada la guerra, el pare es va esborrar de la Falange, que ell que havia ajudat a fundar a l'Espluga, no sabem en quin moment, perquè això devia ser perillós. Però després del procés que li van fer i com es va acabar, ningú va fer un pas en fals contra ell. Passava molts dies de la setmana a Reus, on ja vivíem, tot i que anava a l'Espluga on mantenia la clínica i l'atenció a la seva clientela.

No va voler cedir mobles per les misses de campanya que es volien fer, els falangistes joves anaven per les cases demanant cadires, domassos, tot de coses per ornamentar l'altar. El pare no va voler deixar res. Ho trobo estrany, perquè ell era catòlic, però alguna cosa li deia que allò que es preparava tenia poc aspecte de veritable catolicisme. Qui coneixia el pare, podia assegurar que tenia veneració plena a l'eucaristia. Si es celebrava missa davant de casa seva o es feia un homenatge a l'eucaristia, ell cedia les millors teles, el cobrellits més artístics. A cal *Sagal* cada any per la festa del Corpus s'hi feia una de les capelles. Puc assegurar que era de les millor guarnides, la mare baixava i la guarnia amb robes i flors.

El Plana Corbella, de Valls –un parent de la mare–, el van afusellar, era catedràtic de ciències exactes. L'home tenia un problema a la vista, no hauria hagut d'anar a la guerra. Es va passar voluntàriament al bàndol feixista, entrà a telecomunicacions. Rebé un comunicat, l'identificava com a bo i el passà, judici i en 24 hores

mort. Va arribar l'indult, però ja estava fet. El cas del pare no he entès mai com va poder aturar-ho, com no el van matar. Són moltes les persones que sortiren per defensar-lo, el jutge militar empresonà als denunciants. Jo penso que ell va tenir problemes de consciència per no assenyalar a ningú, a fi efecte que no els passés el mateix que a ell.

El Contijoch de Montblanc, era cunyat de Martí Valls Querol, que a Tarragona a l'Hotel Europa, van sentir el comentari, aquesta família montblanquina eren bons amics de casa. Una Contijoch, em sembla que es deia Lourdes, va anar al col·legi amb la nostra mare. Ens va fer molta il·lusió veure que també havia defensat el pare, el senyor Baró, fou un testimoni favorable. El pare es defensava amb el seu ideari, com era ell. El sorprèn tant l'esclat revolucionari de 1936, que fa uns poders, en previsió de tot allò que li pugui passar. No pensa que seran els seus amics de l'esquerra revolucionària els que el protegiran. Per altra banda, el sorprèn també la repressió que segueix la victòria militar de l'exèrcit de Franco i resta absolutament astorat en veure la revenja desmesurada.

Quan hi havia els maquis, el pare en va trobar un d'amagat dins el despatx, darrera dels Raig X. Li va dir que no tenia intenció de fer-li res, només demanava menjar. Li va donar roba i menjar.

Quan va morir, al cap de 24 hores la guàrdia civil va venir a casa a buscar el permís d'arma i les armes, el León es va indignar, però la mare els hi va donar.

La vida familiar

En parlar de tot això, ens passen per la memòria tot d'imatges de persones i famílies que per amiatat o per veïnatge, tenien més contacte amb nosaltres. Em venen per exemple els Trullols. Els Trullols de cal *Barba*, tenien una noia i un noi que eren més o menys de la nostra edat. El Francesc vivia a Tarragona i va enviudar. Eren parents del rellotger Castells, un dia el León li va trabucar tot el taulell dels rellotges a terra.

A la casa que hi havia al final de la plaça, unes escales que en tombar anaves cap al racó, on hi havia la botigueta de la senyora Teresa, en aquella casa hi tenia la consulta el doctor Planas, quan el pare ja era mort, era la de cal Gabriel, el *Ganya*, que li deien. Allí hi havia de tot, llibres, queviures, adrogueria. La senyora Teresa tenia com una merceria, també s'hi trobava tot allò necessari per tenir cura de la roba de casa. Era al racó mateix de la plaça, a tocar de cal *Ninyo mono*. –Ves quin nom, no? Quan anàvem a aquella botiga l'atabalàvem, perquè li remenàvem els calaixos i li deixàvem tot escampat.

Una anècdota del pare i el León. El nostre progenitor tenia una euga que era més boja que una cabra, quan sentia el clàxon d'un cotxe s'esvalotava d'allò més. El pare volia ensenyar a aquell animal que havia d'aguantar el clàxon dels cotxes. Va pujar el León a cavall i ell a baix tocant seguit el clàxon, és clar el León a terra.

I quan ens volia ensenyar el sistema mètric, els Reis Catòlics, etc. ho havíem de memoritzar, quina mania que hi tenia! A l'estiu ens feia arreglar a nosaltres les habitacions, amb la casa plena de servei, aleshores venien els professors a la sala d'estudi o a baix al col·legi. I els «*pozos artesianos*»? Quines manies que tenia. La casa estava muntada com un col·legi, amb mapes i pissarres, la seva ànsia cultural era infinita. Ja hem comentat que el seu llibre de capçalera era *El Quixot*. Se'l sabia de memòria, era una edició en paper bíblia. Un dia a Reus, la Raquel, la meva cunyada, em va dir que li faria gràcia llegir-

lo i jo vaig agafar-lo i li vaig deixar. No pensava que cada nit s'adormia llegint-ne algun fragment. Cap allà a les onze de la nit sento un crit: «On és el «*Quijote!*». Jo surto i li dic que l'havia deixat a la Raquel, ni va respirar: «Ara mateix vas a casa Sardà a buscar-lo», amb més por que ganes, hi vaig anar, truco a casa dels Sardà, avergonyida el vaig demanar, i altre cop cap de retorn.

A casa, abans d'entrar a la cuina hi havia el menjador d'hivern, amb una llar de foc i una carbonera. A nosaltres fins que no érem una mica grans no ens asseien a la taula. Els petits menjàvem a part, hi havia una taula i allà menjàvem els «*crios*» perquè no molestéssim. Jo, quan la mainadera no em veia, tirava el menjar a la carbonera. Un dia la Maria em duia en el plat la costella amb l'os, és clar. —«No tinc gana», jo que li dic. Va anar a la cuina a buscar alguna cosa per tallar-la petita i quan tornà el plat estava buit. El pare va sentir la discussió entre la mainadera i jo. Ell venia a beure d'un càntir que hi havia al terrat del darrera a tocar de la cuina, damunt el garatge, a l'obaga de la casa era on hi havia l'aigua més fresca. Va fer treure tota la carn, la van fer bullir i me l'ha vaig haver de menjar, era una educació espartana.

No ens deixava mai fer allò que volíem ni menjar el que ens venia de gust, ja no t'ho preguntaven, allò que es posava al plat s'havia de menjar. Al matí a la dutxa amb aigua freda. A l'hivern a l'Espluga l'aigua que rajava, era realment freda... A casa hi havia diverses cambres de bany. Però tot i que hi havia calentadors i feia escalfar les habitacions, però de petits, banyats en aigua freda. El León i la Glòria van agafar una pulmonia. A l'Espluga es passava de la calor al fred sense intervals, no hi havia primavera ni tardor, o t'ofegaves de calor o el fred entrava a les cases i no desapareixia fins per Sant Joan. Al matí, quan sortíem de casa, ens feia passar per davant de la seva taula del despatx, per donar el seu vist i plau, sabates netes, el barret d'anar a l'escola, etc.

Jo tindria tres o quatre anys, la pobra Maria li escruixia la consciència de posar una criatura a l'aigua freda. M'agafava i feia soroll amb l'aigua, després em rentava amb aigua calenta. M'embolicava amb la tovallola, amb això que passa el pare pel passadís, no m'havia sentit plorar, m'agafa d'una revolada i la Maria li diu: «faci el que vulgui, jo marxo, si vol matar els seus fills, vostè mateix». Això m'ho explicava la Maria quan jo ja era gran.

No ens volia foradar les orelles, ja amb catorze o quinze anys, un dia li va dir la Carme: «quan vingui el doctor Planes li diré que em foradi les orelles». Crida al León i ens fa anar a totes al despatx, el jove metge, o estudiant encara, va haver de fer la feina a les seves germanes. Després, és clar, el va haver de corregir. Hi posava massa clorhexidina. Se'm van infectar perquè els fills no em van anar bé. Passàvem amb ell per davant de cal Freixes, a la Plaça Prim, jo sortia de les monges, de l'escola. M'agafà i em féu entrar a la joieria. Jo volia uns botonets petits com portaven les altres nenes, però res, les filles del doctor Gascón els havien de portar més grossos, i a més s'ho prenia rient. Al final vam quedar en la meitat. La idea que jo les volia petites, per ell era una bajanada. Els porto amb una estima que no sé explicar.

La Glòria quan va acabar el batxillerat volia estudiar farmàcia, ell, de cap manera, faràs la carrera de Dret, seràs advocada. El pare tenia la seva raó, va veure que una dona abans d'iniciar un procés judicial, era millor consellera que un home. Val la pena que comencem aquest plet o millor no tirar endavant?. Ell ho va enfocar així, val a dir amb la boca petita, que tot ho enfocava al seu parer, tenia una personalitat abassegadora i com deien a l'Espluga, quan els altres anaven ell ja en tornava. No li faig una crítica,

només que a vegades les seves decisions costaven d'entendre i d'acceptar, evidentment va tenir detractors per la seva manera de fer.

Després acabes entenent els seus objectius: la seva rectitud, el rigor, l'esforç, mai abandonar per difícil que fos, en fi, no diré que la seva escala de valors tingués ombres, però era la que exigia una societat paternalista al món rural. De la mateixa manera que se li reconeixen a una persona les seves virtuts, quan les té, i són dominants per mor de la seva personalitat i la capacitat de decidir i la seva autoestima, naturalment quan apareix una ombra és allargada, és perseverant, pot fins i tot ser perversa, però mai du mala intenció, almenys en el cas del pare no la duia. Ell actuava amb nosaltres, volent-nos fer com el seu model ideal.

Quan el León va acabar el batxillerat, que el va estudiar al col·legi dels Jesuïtes, va dir que volia estudiar química. No us podeu imaginar el disgust d'aquell metge que ja somniava amb la continuïtat de la seva clínica. Volia que cursés medicina. Va estar dos anys fent química a l'Institut de Sarrià, un dia es presenta a Reus i li diu: «pare ara vull ser metge», aleshores ni es va immutar, ah bé!. Després, el León féu una carrera brillant a Barcelona. Va tenir de professors al doctor Taura i el doctor Felip.

Ara que dic això: vaig trobar una carta de l'oncle Lluís Tomàs i Coll, «que ni ho sabia que vivien al Passeig de Gràcia, número 42-, res, poca cosa. El Lluís era germanastre de la mare, era fill en primeres núpcies de l'avi Tomàs, Lluís Tomàs i Navarro, quan finalitzà la llicenciatura de Dret, intervé d'advocat en el conflicte de la Canadencia i va guanyar el plet. A Valls no sé que va passar amb la companyia de la llum i ell va guanyar, va viure tota la vida a l'esquena d'aquell fet.

El Lluís, acabada la carrera i exercia l'advocacia, era un personatge important a Valls. Políticament era un conservador, admirador fervent d'Antoni Maura. El febrer de 1914, amb altres companys de la seva ideologia: Joan Muret, Francesc Baldrich, etc. Va fundar un «*Periódico propagandista de las doctrinas de Don Antonio Maura*», que s'anomenava «*Ciudadania*», quinzenal.

Tota la família Tomàs eren amics d'un senyor que es deia Albert Dasca i Boada, diputat a Corts pel partit liberal monàrquic. Lluís Tomàs fill presidí el comitè local dels mauristes vallencs, del qual n'era l'ànima. Va publicar alguns articles en el seu periòdic i les reunions d'aquell comitè es feien a casa seva. Quan el van fundar van escriure a Maura i els va contestar amb una carta molt atenta, encoratjant-los a treballar. L'oncle era un orador eloqüent i en els textos que en coneixem filosofava amb facilitat: sobre democràcia, fent proselitisme sobre Maura, al qual tenia en un pedestal. Per ell, amb arrels carlines evolucionades, hi havia només religió, patriotisme, monarquia. Contra això, l'ostracisme. De manera particular va apadrinar la missa nova de mossèn Lluís Grau i Serra.

Per altra banda, els de Romero, ja n'hem parlat. L'àvia era Coll de Romero, i els seus pares eren cosins germans, van haver de demanar dispensa eclesiàstica per casar-se. Hi havia la tia Carmelita Romero, casada amb el marquès de Barberà. Em sembla que es deia Sarriera i tenien diferents títols nobiliaris. Una Coll s'havia casat amb un dels marquesos, però això ja és molt llunyà a la història del pare i la mare. Aquesta tia marquesa, la Pilar Losada, sempre ens deia: «que bé que esteu a l'Espluga, aquesta tranquil·litat i jo aquesta vida a Barcelona». Nosaltres li contestàvem al revés: «la bona vida i mundana que portes tu a Barcelona i l'avorrida vida nostra a l'Espluga».

Tinc un bon record de la infantesa passada a l'Espluga, hi vàrem ser fins que vam començar a estudiar a Reus, després, quan ja no teníem la casa anàvem a casa dels oncles Cabeza. Amb la tia Carme, no vam perdre el contacte amb l'Espluga. La tia Carme venia a passar els Nadals a casa, a Reus amb la Maria.

La Maria va ser una gran persona per aquella casa, i la va cuidar fins el darrer moment. La tia sempre deia que estava molt orgullosa perquè no sabia fer ni un ou ferrat. La Conxita durant la guerra o al començament de la revolta, la van anar a veure, perquè s'haurien mort de gana, les ties Cabeza no eren bones ni per bullir una patata. L'única que sabia portar una casa era la tia Assumpta, amb ella això no hagués passat.

Una cosa sí que em produeix tristesa de l'Espluga. Em fa mal recordar-ho, aquelles moreres, o no se quina mena d'arbres que hi havia a la plaça de l'església i els bancs de pedra. Van convertir el passeig en una mena de rambla de poble de la costa.

I el passeig, que també era un espai amb aspecte rural i aquells plataners! De fet, allò potser es necessitava perquè el poble es feia gran i s'incrementà el trànsit.

Recordo els bancs de pedra, rústics, dic de pedra i potser eren de ciment, no sé, però eren preciosos. Col·locats entre els arbres, cada dos o tres arbres un banc. El terra del passeig també rústec. És clar que feia poc o molt fang i la canalla s'hi pelava els genolls. Era el que s'esqueia a un poble. Una placeta davant d'aquella església tan meravellosa, amb aquella font i les granotes de ceràmica lluenta.

En aquell racó, que es veia el quarter de la guàrdia civil, cal Gamell, aquell marge, hi havia una reixa amb una porta davant de la rectoria, un entorn equilibrat.

Em ve el record de la Maria castellana amassant el pa i portant-lo al forn a cuire, m'ha vingut una imatge. Em sembla que funcionava canvi de farina per pa. El que no sé és d'on treia la farina el pare, si a casa no n'hi havia. A Reus recordo que ens baixaven en unes saques de bri, una saca de pa cada setmana, fet a l'Espluga. El pare hauria comprat la farina, la Maria castellana l'amassava a casa i la portaven al forn.

Quan encara érem a l'Espluga, la Maria feia coques: de recapte, amb ceba, d'espínacs, també feia uns panets pels petits. Davant de casa hi havia el forn de cal *Fullaraca*. La seva mare que els cridava: Josep Mariaaaa!, l'altre es diu Antonio, quina il·lusió que ens fa veure escrits tots aquests records del pare i nostres.

A la mare li va passar una cosa terrible, tenia tiquets del pa, algú li va prendre o senzillament els va perdre. Sense la *cartilla* de racionament una família nombrosa com s'ho havia de fer? Anàvem allà dalt a cal Magí [Iglesias] i et donaven menjar racionat i tallaven els cupons. Sense *cartilla* què feies? A casa a Reus per la part de darrera, al terrat, donava a un pis que tenia llogat l'alcalde. Veí de casa, eh! A l'Ajuntament de Reus hi havia un secretari que era de Valls, ben conegut de la mare. Li va explicar el que havia passat i a veure com es podia solucionar. Jo jugava amb la nena de l'alcalde, érem amigues del col·legi, doncs, no va voler rebre a la mare. Va passar un temps i el fill de l'alcalde es posà malalt i el portaren a la Pena per fer salut, va agreujar-se i un dia van venir a buscar el pare, ell era incapaç de deixar algú sense assistència, però no hi va anar directament, hi va enviar un company de Montblanc o el doctor Planes. Estava disgustat que amb allò de les *cartilles* no hagués volgut rebre a la mare, una cosa era que no hi pogués fer res, però ni rebre-la!

Després de la guerra quan va arribar el doctor Bertran a l'Espluga, el pare li tenia simpatia, era una bellíssima persona i guapo, a més a més. I la seva senyora era amable. Em sembla que venien de Creixell, en aquest poble el pare hi tenia bon nombre d'amics. Hi vaig ser una vegada per la Festa Major, ni el doctor Bertran ni el doctor Planes van tenir problemes a l'Espluga. Van conviure amb normalitat. El sol quan surt, surt per a tothom.

El doctor Planes va venir primer a ajudar i després a substituir el pare. Primer va estar a la clínica del pare, després es va quedar com ajudant i quan el pare va deixar la titularitat de l'Espluga, la va agafar ell.

Es va quedar a casa i sempre es van tractar amb molta prosopopeia. Sempre deia: el doctor Gascón em diu que tinc un penelló al cervell, però jo amb el meu penelló ben bé que he viscut. Va venir a acomiadar-se de la mare abans de morir. Poc després vam saber que s'havia mort. Quan anàvem a l'Espluga em convidaven a dinar a cal *Rocaret*. Estant de vacances sempre li enviava alguna postal. Va tenir sempre una gran amistat amb els de casa. Semblava una mica eixelebrat, però era un gran metge i una magnífica persona. A cal *Rocaret* el van acollir com un fill. Li van fer una cambra de bany per ell, amb dutxa, que era una novetat en aquella època. Tenia una habitació com si fos d'un hotel. Tenia diabetis i li deia a la mare: senyora Gascón, això em matarà, solter, sense fills, gens ambiciós. Els espluguins que hi estaven aconduïts se l'estimaven molt. Tenia un determinat sector de famílies del poble que haurien donat la pell, i ell els corresponia amb una atenció i una estima encomiables. Em sap greu no haver trobat més papers seus, perquè ho deuríem llençar tot. Només una participació de loteria que li va fer al pare.

Tenia una germana més gran que va ser la seva hereva. Amb els nebots hi va tenir poca relació. Quan després de mort van recollir tot el de casa seva, van donar llibres de medicina, amb poc interès local, a l'Ajuntament, al que després seria Biblioteca o Arxiu municipal, però de documents particulars no en guardaren pas, és una llàstima, perquè la documentació de les famílies és la que mostra el batec d'un poble. S'hauria de guardar tot, fins que no estés estudiat i després seleccionar allò que pot tenir un valor històric. És la història d'un poble.

El llibre que es guarda a l'Arxiu de Valls, referit a la família Baldric i que no es pot tocar, és un volum que van anar escrivint els nostres avis, generació darrera generació, on hi ha les partides de naixements, els casoris, les defuncions, vicissituds de la família, comença en llatí, continua en català i castellà. La família el va deixar al poble, per això s'ha pogut estudiar fins moltes generacions d'avantpassats. Tot el que va quedar al castell ho van portar al Museu. La Mare de Déu ja cent d'en Bonifàs que hi havia l'oratori. En morir la nostra mare, la seva faç era ben exacta a la cara de la imatge que va esculpir en Bonifàs. Sempre havíem sentir a dir que l'escultor havia pres model de la senyora de la casa i aquella fesomia es va anar repetint en algunes de les dones de la família al llarg del temps.

Conten que quan la Guerra del Francès, a un avi nostre el tenien a punt de matar a Constantí, els francesos li havien deixat la casa plena de menjar i com que la gent sabia que hi havia el setge de Girona, l'avi va donar tot aquell menjar perquè el prenguessin. Van anar per ajusticiar-lo i van arribar just per a salvar-lo. Sigui llegenda o veritat, això és el que s'explicava a casa i està escrit en un llibret que va fer l'avi Lluís i el va presentar en uns Jocs Florals d'unes festes de la Candela, que va instituir un avi Baldric, l'avi Pau.

Parlava de la guerra contra Napoleó. Doncs, resulta que van agafar la imatge i la van deixar damunt d'una taula en un saló. Quan ells, la família van escapar-se per un passadís soterrani que anava fins a la Torrassa, que ara no existeix, era al passeig de l'Estació, una torre que es comunicava amb el castell. Quan van entrar els francesos a la casa van pensar que era un mort i van sortir sense destrossar-la. Això ho explicava la Josepa que va ser una minyona de casa l'àvia. Es veu que volia entrar al convent, se li va morir la mare i es va quedar a la casa fins a la seva mort. L'enterrament tingué tan de ressò com

si hagués estat una més de la família, amb tot de personalitats que van anar a Fontscaldetes, polítics, parents. La Josepa ho havia sentit explicar i ho transmetia a les següents generacions. Una família tan important està curulla de llegendes i vivències que poc a poc es van convertint en històries.

Era gent de la baixa noblesa rural, família extensíssima, que donaven peu a les novel·les del segle XIX. Amb embolics no sempre políticament correctes. Pàgines viscudes que són material propici per fer-ne literatura. Humanament és comprensible que hi hagués històries inexplicables. Històries que es consideraven una deshonra familiar, però que hi eren. N'estava ple. A casa va passar. Recordo un Veciana que es va haver de casar amb la minyona, l'havia deixat prenyada. La mare se la va estimar molt aquella noia, jo li havia sentit dir: «la meva desgràcia va ser casar-m'hi». La va fer una desgraciada. Recordo de nena, a les festes de la Mare de Déu de la Candela de 1951, jo tenia dotze anys quan vaig conèixer aquella senyora, tingué una filla que es deia Conxita, però sempre les marginaren, ara no som ni millors ni pitjors, som com som, potser menys hipòcrites.

Recordo les dones anant a buscar aigua a la Font Baixa, anar a rentar als safarejos públics de la Font Major i la Font Baixa. L'aigua de les Cent Fonts arribava a poques cases del poble. A casa, la roba del despatx del pare es posava a estovar o en remull, el dilluns amb sabó de casa, es bullia, hi havia dues noies, dos dies només tenint cura de la roba. Rentar, estendre, planxar, recosir, apedaçar, si convenia. És clar, hi havia moltes noies que es guanyaven la vida servint. No guanyaven gaires diners, però les necessitats eren poques a part del menjar. Es giraven els abrics, es feien i es desfeien els jerseis. El pare, que tenia problemes amb els colls emmidonats, portava sempre la corbata a la butxaca. Quan tenia un compromís se la posava. Quan el León va fer l'examen d'Estat, al paranimf de la Universitat, examen oral i tota la parafernàlia, el pare va venir de l'Espluga, va entrar a la sala sense corbata, li van cridar l'atenció i se la va haver de posar. A casa es tombaven els colls i els punys de les camises, sempre anava vestit amb fil blanc.

La gent no feia vacances, màxim excursions a la Pena o a l'ermita de la Santíssima Trinitat quan venien alguns familiars de fora vila. Un arròs amb els parents i prou. El darrer dia de la Festa Major s'anava a l'ermita i es ballava no recordo què, quan la Carme es va casar, la van passejar per tot el poble dalt d'un carro guarnit de verd. Un pagès ens va acompanyar al bosc a buscar el ramatge i la Pilar li deia: «vull allò», el més difícil era anar a tallar-ho, és clar, «ets igual que ton pare», feia aquell home. El carro duia ja amb unes rodes de goma, com es deia?, ens va passejar per tot el poble, amb nosaltres a sobre.

El León i el Jordi Boquer feien experiments de força amb mi, que devia tenir quatre anys. A cal *Segal* pel darrera donava al carrer dels Ametllers, aquell local que havia estat la Societat de Pagesos. Des del terrat m'agafaven pels braços i em treien fora de la barana. Fins que un dia els va veure la Maria castellana i va tenir un esglai. El meu germà, amb un Ford que tenia el pare, d'aquells amb unes cadires que es plegaven darrera el seient del conductor, ens feia posar a les petites, amb el cotxe dins el garatge, estirades a terra sota el vehicle i ell feia córrer el cotxe amunt i avall. Una vegada li va prendre el cotxe al pare i se'n va anar, però no li va passar res, va tornar sa i estalvi. Era un bon noi, però li va tocar viure una infantesa i adolescència amb la guerra i en va passar de totes. Ell sempre recordava els morts que havia vist, era una criatura quan passà aquell terrabastall.

El pare no ens va marcar la frustració a les nostres vides, era rigorós, ho feia pel bé nostre. No et deixava asseure en una butaca, sense explicar perquè, havíem de caminar dretes, però no et deia que

era per no patir lesions a la columna. O portaves guants o no et deixava agafar a la seva mà, però no et parlava de les infeccions. Si et rascaves un ull, et renyava: «no et rasquis amb els dits, fes-ho amb el braç», en canvi era un home terriblement familiar. Arribava el Nadal i es feia el pessebre, encenia la llar de foc, ens reuníem tots allà, era la seva felicitat, quan matàvem el porc, aquelles botifarres! Quants records de la nostra Espluga! aquella senyora que passava pels carrers que bescanviava pells de conill per un rodet de fil.

Malaltia i mort

El pare, el Perfecto Gascón, el doctor Gascón, va emmalaltir vers el 1945-46, va continuar anant a l'Espluga, però ja debilitat, el León l'ajudava i encara va viure deu anys.

Desencerts de la vida. Ell valia molt com a metge, no receptava cap medicament. Enviava a la casa Punyet a buscar receptes, aquella casa la va aixecar ell, el senyor Punyet sempre li ho recordava.

Van començar a fer córrer que era maçó. Una vegada van venir a casa i li van dir a la mare que era mort. A Barcelona la família vam ser amics del doctor Pont i del doctor Faura, tingué alguns problemes amb el Col·legi de Metges de Tarragona, volien imposar unes tarifes. Com a col·legiat li posaven la quota de les més elevades, argumentaven que llavors era el metge que treballava més de la província.

En aquell temps es donava més valor a l'amistat, a la superiora del Col·legi de les monges franceses, que era la *madre* Santpedro, que el pare la visitava al convent, li van anar a dir que com era que tenia al col·legi les filles d'un que era maçó, ella els hi va contestar que com ho podien afirmar d'aquella manera, érem a l'any 1950.

Va patir un problema neurològic, li va quedar la mà esquerra bastant immobilitzada. Va morir al costat de la mare, sabent que la seva vida se li escapava. Encomanà la seva ànima a Déu, demanant perdó i perdonant, «no arribaré a la matinada conscient», deia. El capellà que el va confessar ens digué: «no plorin».

Només se saltava la missa del diumenge si tenia algun malalt per visitar, per ell era la seva primera obligació. Si el diumenge et quedaves una estona més al llit, ja el tenies allí: «*El demonio en la oreja te esta diciendo, deja misa y rosario y sigue durmiendo*».

Era home de conviccions fermes, el Divendres Sant al Via Crucis de bon matí, per la festa del Pilar, seguint la costum de l'època i atenent la seva gran devoció, al cotxe i cap a Saragossa per anar al Rosari de l'Aurora. Tenia la humorada de fer aquell viatge cada any i això que en aquella època els cotxes rebentaven sovint els pneumàtics. A Saragossa rosari, visita la mare de Déu i tornar. I n'hi havia que li deien republicà, és com dir que el dimoni va a missa. El pare era molt eixerit, sempre de la broma. A l'agenda no hi posava els noms dels pacients o dels clients, sinó una característica de la persona amb la qual ell ja la identificava: carinyós, amable, etc, quan entrava a una casa, a l'habitació d'un malalt, per l'olor de la cambra podia diagnosticar el mal que afectava aquella persona.

Abans de morir va donar els historials mèdics a les famílies.

Som conscients que una biografia d'aquesta mena presenta llacunes, resten nombroses vivències per descriure, tota vegada que la memòria és feble i sovint pot resultar enganyosa. Un home que no va escriure, que no va deixar anotada la seva filosofia científica o de vida, no explicava res, tot el que sabem ho sabem per boca de la mare.

Hem conegut un reguitzell de característiques personals de Perfecto Gascón i Bardají, malgrat les mancances de documentació per bastir una biografia com cal, però allò més important era deixar constància i fer justícia alhora, d'una persona lliurada en cos i ànima a la seva professió, que s'estimava, que no dubtava en arriscar-se davant la possibilitat de salvar una vida.

Bibliografia

- CALBET i CAMARASA, J.M., VALLRIBERA PUIG, P. *Medicina i societat a l'Espluga de Francolí (Segles XVIII i XIX)*. Seminari Pere Mata, Universitat de Barcelona, 1990.
- MATA DE LA CRUZ Sofia i PARÍS FORTUNY, Jordi. «Notes per a completar l'obra: Els Bonifàs, una nissaga d'escultors Algunes precisions», *Quaderns de Vilaniu*, (Valls), 54 (2008), p. 109–117.
- MATA DE LA CRUZ Sofia i PARÍS FORTUNY, Jordi. *Els Bonifàs, una nissaga d'escultors*. I. E. V. Valls, 2006.
- ROCA i ARMENGOL, J. *Història de l'Espluga de Francolí. El segle XX*. 2005.
- VALLÈS i MARTÍ, J.M. *L'Espluga de Francolí en els setmanaris de Montblanc (1903-1923)* Valls, 2008.
- VALLÈS i MARTÍ, J.M. *Josep Cabeza i Coll*. Col·lecció cooperativistes catalans. Núm. 15. Fundació Roca Galés. Cossetània Edicions, Valls, 2009.
- VALLÈS i MARTÍ, J.M. *Rafael Battestini i Galup. Víctima de la repressió franquista*. Cossetània Edicions. Valls, 2009.
- El Francolí (1921-1926)*. Revista quinzenal, L'Espluga de Francolí.

Arxius

Arxiu Municipal de Lascaarre. Registre Civil.

Notes:

- 1.- Maria Ferraz es va casar amb el Ramon de l'Oliva. La casa on vivia al carrer de Canós, la va adquirir el Museu de la Vida Rural de l'Espluga de Francolí